

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav sociálních studií

Vliv rodiny na vznik alkoholové a drogové závislosti mládeže

Bakalářská práce

Autor: Aneta Bednářová

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální patologie a prevence

Vedoucí práce: prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.

Oponent práce: doc. PhDr. Václav Bělík, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Aneta Bednářová

Studium: P19P0112

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální patologie a prevence

Název bakalářské práce: **Vliv rodiny na vznik alkoholové a drogové závislosti mládeže**

Název bakalářské práce AJ: The influence of the family on the emergence of alcohol and drug addiction in young people

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce pojednává o tom, jaký vliv má rodina na vznik alkoholové a drogové závislosti mládeže. V teoretické části se zabývám rodinou jako institucí a prostředím, které má zásadní vliv na rozvoj jedince a které se může také podílet na vzniku závislosti mladého jedince. V další části je rozebírána problematika závislosti a nejběžnějších návykových látek a možnosti prevence, tedy jak předejít alkoholovým a drogovým závislostem. V empirické části se pokouším na základě kvalitativního šetření metodou rozhovoru charakterizovat rodinné prostředí závislého před vznikem závislosti a ukázat, jak rodinné prostředí může přispět ke vzniku alkoholové a drogové závislosti.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0.

HAJNÝ, Martin. *O rodičích, dětech a drogách*. Praha: Grada, 2001. Pro rodiče. ISBN 80-247-0135-9.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

KRAUS, Blahoslav. *Sociální deviace v transformaci společnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. ISBN 978-80-7435-575-2.

NEŠPOR, Karel. *Vaše děti a návykové látky*. Praha: Portál, 2001. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-515-6.

Garantující pracoviště: Ústav sociálních studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.

Oponent: doc. PhDr. Václav Bělík, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 1.2.2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci Vliv rodiny na vznik alkoholové a drogové závislosti mládeže vykonala pod vedením prof. PhDr. Blahoslava Krause, CSc. samostatně a uvedla jsem všechny použité zdroje.

V Hradci Králové dne 26. 04. 2022

Aneta Bednářová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat panu prof. PhDr. Blahoslavu Krausovi, CSc. za odborné vedení práce, jeho vstřícnost a cenné rady. Dále děkuji celému Oddělení pro děti ohrožené závislostmi a drogově závislé Výchovného ústavu Husův domov Dvůr Králové nad Labem za ochotu být součástí této práce. V neposlední řadě děkuji okruhu mých nejbližších za podporu po celou dobu mého studia.

Anotace

BEDNÁŘOVÁ, Aneta. *Vliv rodiny na vznik alkoholové a drogové závislosti mládeže*. Hradec Králové, 2022. 62 s. Bakalářská práce.

Práce pojednává o tom, jaký vliv má rodina na vznik alkoholové a drogové závislosti mládeže. V teoretické části se zabývám rodinou jako institucí a prostředím, které má zásadní vliv na rozvoj jedince a které se může také podílet na vzniku závislostí mladého jedince. V další části je rozebírána problematika závislosti a nejběžnějších návykových látek a možnosti prevence, tedy jak předejít alkoholovým a drogovým závislostem. V empirické části se pokouším na základě kvalitativního šetření metodou rozhovoru charakterizovat rodinné prostředí závislého před vznikem závislosti a ukázat, jak rodinné prostředí může přispět ke vzniku alkoholové a drogové závislosti.

Klíčová slova: rodina, rizikové rodinné prostředí, závislosti, drogová závislost, alkoholová závislost

Annotation

BEDNÁŘOVÁ, Aneta. *The influence of the family on the emergence of alcohol and drug addiction in young people*. Hradec Králové, 2022. 62 s. Bachelor Thesis.

The thesis deals with the influence of the family on the emergence of alcohol and drug addiction of young people. In the theoretical part, I focus on the family as an institution and environment that has a major impact on the emergence of the individual and which can also contribute to the addiction of a young individual. The next section discusses the issue of addiction and the most common addictive substances and prevention options, how to prevent alcohol and drug addiction. In the empirical part, I try to characterize the family environment of the addict before the emergence of addiction and show how the family environment can contribute to the emergence of alcohol and drug addiction on the basis of a qualitative survey.

Keywords: family, high-risk family, environment, addictions, drug addiction, alcohol addiction

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum: 26. 04. 2022

Podpis studenta: _____

Obsah

Úvod	9
1 Charakteristika rodiny	10
1.1 Typy a funkce rodiny	11
1.2 Současná česká rodina.....	13
2 Rodina jako příčinný faktor sociálních deviací	17
2.1 Plnění rodičovských funkcí a poruchy výchovy	18
2.2 Vzorce rodičovských stylů	19
2.3 Další rizikové faktory v rodině	21
2.4 Rizikové zvyky v rodině	23
3 Charakteristika závislosti	27
3.1 Etapy a faktory vzniku závislostí	28
3.2 Alkohol a nelegální drogy	30
3.3 Užívání alkoholu a drog českou mládeží	33
3.4 Prevence závislostí v rodině	35
4 Průzkum vlivu rodiny na vznik drogové a alkoholové závislosti mládeže	39
4.1 Metodologická východiska	39
4.2 Průběh výzkumného šetření	44
4.3 Interpretace zjištěných dat.....	45
4.4 Závěr průzkumu	54
Závěr	57
Seznam použitých zdrojů	59
Přílohy.....	62

Úvod

V mé bakalářské práci se budu zabývat tématem Vliv rodiny na vznik alkoholové a drogové závislosti mládeže. Aby došlo k celkovému pochopení problematiky, nezaměřím se pouze na rodinu jako rizikový faktor pro vývoj jedince, ale nahlédnu i obecně na rodinu jako instituci, na oblast závislostí a taktéž na možnosti prevence před závislostním chováním ze strany rodiny.

Toto téma jsem si vybrala, jelikož souvisí s mým studijním oborem. Studuji obor Sociální patologie a prevence, jehož předmětem jsou mimo jiné právě závislosti, ale rovněž i rodina, která svou dysfunkčností může přivést jedince k různým patologickým jevům. Sféra rodiny mě velmi zajímá, poněvadž si uvědomuji význam jejího fungování. Jedinec v určitém rodinném prostředí vyrůstá, tráví většinu svého času, proto se to, jak rodina funguje, odráží na všech jejích členech, nejvýrazněji na dětech.

Řekla bych, že v současné době mnohem více rodin svým fungováním vyvolává různé nežádoucí jevy. V minulosti se podoba rodin držela určitého stálého modelu, zato dnes můžeme pozorovat spoustu forem alternativního soužití, jedna a ta samá rodina se mnohdy i několikrát za život různě obměňuje. To přináší jisté výhody, ale rozhodně i úskalí. Vysoká proměnlivost rodiny se rovná její nízké soudržnosti a odolnosti, čímž se otevírá brána k různým únikovým cestám, např. i ve formě nadměrného užívání návykových látek.

Cílem mé práce je především vyzdvihnout důležitost rodičovské role a poukázat na to, kde nejzásadněji může rodina selhávat. Troufnu si říci, že alespoň drobných chyb se nelze vyvarovat, protože chyby k lidskému životu zkrátka patří. Existují však oblasti, jejichž zanedbávání může jedince poznamenat na celý jeho život.

Mou práci bych doporučila každému, koho daná problematika zajímá. Nejvíce by mě však potěšilo, kdyby se dostala do rukou budoucích, ale i současných rodičů, aby nezapomínali na to, jak mocnou sílu rodičovské působení má.

1 Charakteristika rodiny

Existuje nespočet definic rodiny. Mnohé se shodují, některé trochu liší. Jistě by každý z nás dokázal povědět, co pro něj slovo „rodina“ znamená, ale ne každý by řekl jedno a to samé. Každý sbírá jiné životní zkušenosti a zažívá i svůj jedinečný rodinný příběh. Pro mě je rodina okruh osob, kde člověk od svého narození vyrůstá, tráví nejvíce svého času a nachází plno lásky, bezpečí a jistoty. Členové rodiny se navzájem ovlivňují, především dospělí pečují o ty mladší a vychovávají je. Proto rodina nese největší zásluhu na tom, jaké návyky a způsoby chování a myšlení si její člen vytvořil.

Matoušek (2012) nabízí dvě pojetí rodiny. Úzce, tradičně ji pojímá jako skupinu lidí spojenou pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků. V širším pojetí nazývá rodinou i skupinu lidí, která se jako rodina prohlašuje na základě vzájemné náklonosti.

Psychologie, pedagogika, sociologie, antropologie, právo a spousta dalších oborů se při charakteristice rodiny v mnohém prolínají, ale každý vyzdvihuje jiné aspekty.

Stručnou definici rodiny podávají psychologové Hartl a Hartlová (2009). Na rodinu nahlíží jako na společenskou skupinu spojenou manželstvím nebo pokrevními vztahy, dále odpovědností a vzájemnou pomocí. Nálepku „funkční“ přidělávají takové rodině, v níž existuje příznivé emocionální klima, dochází k úspěšnému řešení problémů a ke stálému vyrovnávání vztahů uvnitř rodiny v souladu s životním cyklem jejích členů.

Sociolog Jandourek (2001) ve svém slovníku zmiňuje, že znaky rodiny, mezi něž řadí např. společné bydlení, příslušnost ke společné příbuzenské linii a společnou produkci a konzumaci statků, jsou sociokulturně podmíněny. Z rodinných funkcí zdůrazňuje funkci reprodukci lidského rodu a výchovu potomstva. Současné rodinné krize, např. vysokou míru rozvodovosti, vysvětluje Jandourek tím, že rodina některé své funkce od počátku novověku postupně předává státním a dalším institucím. I přes tuto skutečnost rodina zůstává důležitým prostředím socializace, intimity a sociální podpory.

Rovněž antropolog Malina (2009) jako hlavní funkci rodiny vnímá reprodukci a výchovu potomstva. Navíc ještě přidává přenos kulturních vzorů a zachování návaznosti kulturního vývoje. Rodinu nazývá základním článkem sociální struktury a ekonomickou složkou.

Pedagogové Průcha, Walterová a Mareš (2009) určují rodinu jako nejstarší společenskou instituci, jež vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty, postoje, základy etiky a životního stylu. Významné změny modelu rodiny v posledních desetiletích dokazují jeho flexibilitu. Rozrostla se škála rodinných typů, která již nezahrnuje pouze rodinu vlastní a úplnou, ale také rodinu neúplnou, nevlastní a náhradní. Současné pohledy zobrazují rodinu jako skupinu osob žijících ve vlastním prostoru – domově, uspokojující potřeby, poskytující péči a základní jistoty dětem. Z hlediska výchovné funkce mluvíme o komplementárním vztahu rodina – škola, jelikož škola do výchovy jedince značnou měrou přispívá.

Právo za nejdůležitější rodinné hodnoty považuje právě ty, které vyjadřují etickou a ekonomickou stránku vzájemných vztahů v rodině. Důležité je i sepětí rodiny s ostatními společenstvími, a to zejména se státem, obcí, humanitárními sdruženími apod. Rodina jako taková není nositelem práv a povinností. Právo rodině zaručuje ochranu a upravuje vztahy mezi jejími členy. Tyto úpravy spočívají v právu soukromém, jež reguluje manželství, vztah rodičů a dětí, osvojení a další vztahy. (Madar, 2002)

1.1 Typy a funkce rodiny

Rodinu lze typizovat podle mnoha ukazatelů. Já zde uvedu pouze ty typologie, jež vnímám jako základní:

- Podle velikosti rozlišujeme rodinu nukleární, též nazývanou rodinou základní či dvougenerační, a rodinu rozšířenou, která zahrnuje více než dvě generace.
- Z hlediska struktury se vyčleňují tři typy rodin, kterými jsou rodina úplná, neúplná a doplněná. Rodina neúplná se vyznačuje absencí jednoho z rodičů, a pokud si rodič žijící s dítětem nalezne nového partnera, stane se z ní rodina doplněná, rekonstruovaná.
- Rodině také můžeme připsat přívlastek orientační nebo prokreační. Do orientační rodiny se narodíme a vyrůstáme v ní. Prokreační rodinu sami zakládáme, a to např. sňatkem nebo narozením dítěte.
- Ještě zmíním členění podle pohlaví partnerů na heterosexuální a homosexuální typy rodin, protože v současné době se jedná o hojně diskutované téma. Pozorujeme jistý nesoulad názorů v tom, jaká práva by měla, či neměla náležet homosexuálním párům.

Navážu na základní funkce rodiny podle Krause. (2015a) Většina autorů se hlásí ke stejnému nebo podobnému vymezení. Jen stěží bychom objevovali funkce odlišné.

- **Biologicko-reprodukční funkce**

Příchod nového jedince na svět má význam nejen pro rodinu, ale i pro společnost jako celek. Společnost si pro svůj zdárný rozvoj žádá stabilní reprodukční základnu, což v posledních letech moc nevychází. Spousta rodin uvažuje pouze buď o jednom dítěti, nebo dokonce o žádném.

- **Sociálně-ekonomická funkce**

Rodina rozvíjí ekonomický systém společnosti a v poslední době čím dál tím více představuje samostatnou ekonomickou jednotku, tedy rodinnou firmu.

- **Ochranná funkce**

Spočívá v zajišťování životních potřeb všech členů rodiny. Životní potřeby se skládají především z potřeb biologických, hygienických a zdravotních.

Před rokem 1989 tuto funkci plnil převážně stát, což šlo pozorovat např. ve formě důchodového a nemocenského pojištění, v podobě domovů důchodců, ozdravoven, léčeben pro dlouhodobě nemocné a v neposlední řadě v podobě povinných preventivních prohlídek a očkování. Po roce 1990 nastal převrat a od rodiny se očekává větší spoluúčast na plnění této funkce. To se ukázalo např. v dřívějším propouštění pacientů do domácího ošetřování, v zániku některých léčeben a ozdravoven a ve vymizení očkování a povinných lékařských prohlídek ze škol.

- **Socializačně-výchovná funkce**

Rodina učí dítě přizpůsobovat se životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti. Důležitost socializačního procesu v rodině přetrvává hlavně v přípravě dětí a mladistvých na vstup do praktického života. Odpovědnost za výchovu rodiče někdy nesprávně předávají škole a společně s tím také předpokládají, že učitelé napraví všechny dosavadní výchovné chyby a nedostatky ze strany rodiny.

- **Funkce rekreace, relaxace, zábavy**

Jak rodina vykonává tuto funkci, můžeme hodnotit např. podle množství společně tráveného volného času, podle zájmových činností, podle způsobu trávení dovolených apod.

- **Emocionální funkce**

Mimo rodiny žádná jiná instituce nedovede pro své příslušníky zajistit potřebné citové zázemí, pocit lásky, bezpečí a jistoty, proto by rodina obzvlášť v této funkci neměla selhávat.

Smutné je, že kvůli různým vnitřním proměnám rodiny se navyšuje počet rodin, které svým členům dokážou jen s obtížemi, či nedokážou vůbec zabezpečit vhodné citové zázemí.

(Kraus, 2015a)

1.2 Současná česká rodina

Celý svět se ocitá v neustálém procesu změny a vývoje. Proto nás nepřekvapuje, že i rodina si prošla různými podobami. Nezbyvá jí totiž nic jiného, než na změny společenských a ekonomických podmínek reagovat.

Kraus (2015b) přibližuje současnou českou rodinu pomocí šesti následujících ukazatelů.

- **Demografická situace**

Demografický vývoj se v posledních letech značí přirozeným úbytkem obyvatel a zrychlujícím se procesem stárnutí populace. Přibývá partnerských soužití bez uzavření sňatků, a když už se partneři rozhodnou pro život v manželství, většinou do něj vstoupí až v pozdějším věku. Dále klesá porodnost, což se dá vysvětlit kupříkladu ekonomickými problémy, nezaměstnaností a bytovou situací. Mnozí lidé dítě v rodině vnímají jako bariéru v profesním růstu a vlastní seberealizaci. Mezi další důvody, proč ubývá porodů, spadají obavy ze složité rodičovské role, nejasná budoucnost, méně času a názory, že bez dětí se žije snadněji, bez další odpovědnosti.

- **Demokratizace rodinného života**

Demokratizace rodiny nastala především v souvislosti s dlouholetými emancipačními snahami žen o zrovnoprávnění v životě. Taktéž se jedná o výsledek vzrůstající vzdělanosti žen, jejich kvalifikovanosti a proměn v hodnotové orientaci. V současnosti lze mluvit o tzv. krizi otců, kdy se vytrácí otcovská či mužská autorita. Role muže a ženy již nejsou tak striktně vymezeny. Demokratizace se netýká pouze manželství a soužití jemu podobným, ale také vztahu rodiče – děti, který funguje na mnohem přátelštější a tolerantnější bázi nežli dřív. Neuplynulo ani století od dob, kdy děti např. svým rodičům vykaly.

- **Sociálně ekonomická situace rodin**

Prohlubující se diference společnosti pochopitelně zasahuje do podoby rodin. Čím dál tím více domácností se nachází v nižších příjmových pásmech. Tyto rodiny pak musí přizpůsobovat svou spotřebu ve prospěch potravin, bydlení, a zdravotní péče na úkor oblečení, kultury a rekreace. Určitá část takových rodin je ohrožena sociální exkluzí. Opačný, ale také hojně zastoupený extrém tvoří rodiny žijící v blahobytu, které svým dětem dopřávají až příliš velký luxus, např. prostřednictvím neúměrné výše kapesného.

- **Dezintegrace rodinného života**

Dnešní členové rodiny žijí spíše vedle sebe než spolu. Ubývá společných chvil, kdy se rodina sejde, aby si členové vzájemně popovídali, sdělili své radosti, starosti, případně vzájemně pomohli a spolupracovali. Setkáváme se spíše s rodinami, jejichž příslušníci se pouze potkávají, dopisují si přes sociální sítě nebo přestávají komunikovat vůbec. Taková dezintegrace oslabuje pouto rodiny, neboť výzkum Krause a Jedličkové (2007) potvrdil, že faktory jako vzájemná komunikace, společně prožívané záliby a společně trávený volný čas nejvíce udržují rodinu pohromadě. V tomto kontextu stojí za zmínku rodinná resilience, tedy schopnost rodiny překonat krize a zotavit se z nich. Čím méně rodina drží pohromadě, tím více ji doprovází riziko, že se s případnou nastalou krizí stane dysfunkční.

- **Izolovanost rodin**

V dnešní době se spousta domácností uzavírá před vnějším světem. To pro rodinu kromě menšího počtu příslušníků znamená ochuzení členů o počet a intenzitu vzájemných vazeb. Takové rodiny se pak stávají labilnější a citlivější na jakékoliv vnitřní otřesy.

Izolovanost rodiny souvisí s atomizací života rodiny, jež také charakterizuje řadu dnešních rodin. Lze pozorovat pomyslné rozčlenění života, kdy manželé kromě rodinné existence prožívají ještě svoji vlastní, týkající se zpravidla zálib. Dětem pak nezbývá nic jiného než si vytvořit také ještě jeden svůj život.

- **Životní styl rodin v současnosti**

Životní styl rodiny ovlivňuje především konzumnost. Stále více narážíme na tzv. „zpeněžování dětství“. Rodiče kompenzují nedostatek času na své děti tím, že jim koupí vše, nač si vzpomenou, a mylně si myslí, že tím vše napraví. V žebříčku hodnot na prvních místech převažují hodnoty materiální nad těmi duchovními, na čemž se podílí i výrazný průnik médií do života rodiny, která manipulují s volným časem a vlastně celkově s životním stylem členů rodiny.

(Kraus, 2015b)

Další charakteristiku české rodiny nabízí např. Šulová. Od ní se dozvídáme, že se ve společnosti objevuje řada alternativ společného soužití. Jedná se o vztahy formálně nezakotvené – manželství na zkoušku, o partnerství, kdy oba mají vlastní domácnost, o matky s dítětem, o jehož existenci biologického otce neinformují, dále o dlouholetý trvalý vztah s dětmi, ale bez formální stránky manželství, a nakonec o partnerství úmyslně bez dětí. (Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011)

Rovněž kolísá stabilita rodiny. Česká republika patří mezi státy s nejvyšším podílem manželství zanikajících rozvodem. Tato skutečnost poznamenává složení rodin a domácností. Způsobuje vznik neúplné rodiny s dětmi, domácnosti jednotlivce nebo jiné doplněné, „znovusložené“ úplné rodiny. Jako nejméně stabilní svazek se projevuje trend dnešní doby – nesezdané soužití. Naopak nejstabilněji působí čím dál tím méně se vyskytující přímé manželství. (Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011)

Partneři odsouvají rodičovství na pozdější období. Mnohdy pak následně ztrácí ochotu měnit přijatý životní styl bez dětí, opustit kariéru nebo se u nich vyskytnou zdravotní komplikace spojené s vyšším věkem. To vše vede ke snižování porodnosti, ale o té již zmínka padla. (Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011)

Dnešní společnost akceptuje předmanželské zkušenosti v oblasti sexu, které jsou dokonce považovány za významného činitele pro intimní soužití manželů. Přičemž u prvních intimních zkušeností mluvíme pouze o fyziologické zralosti partnerů, nikoliv o zralosti psychosociální. Mnoho lidí prožívá intimní vztah a trvalé partnerství bez vazby. Volba takového intimního partnera nemusí být doprovázena uvažováním nad tím, zda se mi protějšek jeví jako vhodný potenciaální otec či matka mého dítěte. Neočekávané těhotenství pak mnohé nemile zaskočí. (Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011)

Šulová taktéž do charakteristiky současné rodiny přidává následující jevy:

- Dvoukariérové rodiny, kdy je dítě zplozeno, ale péče o něj je předána někomu jinému, jsou společností přijímány.
- Výchovné působení rodičů do jisté míry nahrazují instituce.
- Životní způsoby, tempo apod. zapříčiňují omezení bezprostředního kontaktu mezi partnery i mezi dětmi a rodiči.
- Rodinu v zajišťování určitých činností zastupuje společnost jako celek, čímž rodina přichází o některé společně trávené chvíle. Jako příklad náhrady původně rodinných činností můžeme uvést třeba fungování společných stravoven.
- Vlivem touhy po rovnoprávnosti mužů a žen a feministických hnutí se stírá specifčnost mužské a ženské role.
- V současné rodině se promítá zvýšená zaměřenost na zájem jednotlivce. Žijeme v době se zvýšenou orientovaností na jedince, který hledá smysluplnost svého života a upřednostňuje vlastní potřeby před zájmy celku.

(Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011)

2 Rodina jako příčinný faktor sociálních deviací

Myslitelé již od dávných dob se svými názory o vlivu prostředí na jedince různě liší. K největšímu rozmachu těchto myšlenek dochází v průběhu 19. století, kdy většina psychologů nedoceňovala úlohu prostředí a výchovy na utváření osobnosti a hledala podmíněnost duševního vývoje pouze ve vlivech dědičnosti. K takovým představitelům se řadí např. W. Stern a E. Thorndike. Oproti tomu A. Adler za hlavní pramen duševních zážitků člověka a vývoje psychiky pokládá společenské prostředí a v něm především rodinu. Reakce dítěte vysvětluje pomocí vlivu podnětů přicházejících z vnějšího světa. V období první republiky vynikl významný český sociolog A. I. Bláha pojmem „sociální dědičnost“, kterým se snažil vyjádřit, že kromě genetických dispozic se přenáší i modely chování daného, nejvýrazněji rodinného prostředí. (Kraus, Poláčková a kol., 2001)

Od extrémních pohledů, které zásluhu na podobu osobnosti přisuzují hlavně dědičnosti, anebo naopak narozeného člověka spatřují jako nepopsanou desku (J. Locke), se dospělo k závěrům, že jak dědičnost, tak i prostředí a výchovné vlivy se spolupodílí na utváření osobnosti. (Kraus, Poláčková a kol., 2001)

Já shledávám rodinné prostředí jako velmi vlivnou sílu, která v nás zanechává stopy, ať chceme, nebo nechceme. Převážná část našich činů a způsobů chování má původ v naší rodině, neboť je přirozené, že jedinec se svou rodinou tráví nejvíce času a se členy domácnosti přichází dennodenně do kontaktu. Pokud rodina správně funguje, vytrácí se riziko deviantního chování dítěte. Možná by právě takové uvědomění alespoň trochu napomohlo ke zlepšení rodičovských přístupů. Nejedná se však o jednoduchou záležitost, jelikož správné fungování rodiny či rodičovství zahrnuje mnoho sfér.

„Autoři zaměření na rodinu a její výzkum z hlediska jejího normálního fungování se shodují v tom, že nejdůležitější faktory rodinné harmonie, funkčnosti a stability jsou tvořivost, jasně vymezené role a schopnost jednotlivců zastupovat se v nich, jasně vymezená vedoucí role a podpora její autority ze strany ostatních, jasnost komunikace, způsob vyjadřování konfliktů a účinnost interakce při jejich řešení.“ (Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011, s. 113)

2.1 Plnění rodičovských funkcí a poruchy výchovy

V návaznosti na správné fungování rodiny si představíme čtyři typy rodiny z hlediska plnění funkcí, které odvodil Dunovský:

- **Funkční rodina**
Zajišťuje správný vývoj jedince.
- **Problémová rodina**
Způsobila vznik závažnějších poruch některých nebo všech svých funkcí. Je však schopna problémy řešit nebo je kompenzovat.
- **Dysfunkční rodina**
Vyskytují se v ní vážné poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které bezprostředně ohrožují nebo poškozují rodinu jako celek, zvláště vývoj a prospěch dítěte. Rodina nedokáže problémům sama čelit. V nejhorších případech dokonce dochází ke zbavení rodiče jeho rodičovských práv.
- **Afunkční rodina**
Přestává plnit svoje základní funkce, čímž dítěti škodí, někdy ho i ohrožuje v jeho existenci. U afunkční rodiny nezbývá nic jiného než jí dítě odebrat a umístit ho do rodiny náhradní, popř. jinam.
(Dunovský, 1986 in Kraus, 2015b)

Jistě by každý z nás uhodl, že ideální půda pro rozvoj deviantního chování dítěte vzniká u rodin dysfunkčních a afunkčních. Proto se u nich nutně vyžaduje záchrana dítěte v podobě vnějších opatření.

Ne každý přijme a zvládá rodičovskou roli. Šulová dělí pět následujících poruch výchovy, rodičovské role či rodičovství:

- **Rodiče se o své dítě nemohou starat**
To se děje např. z důvodů nepříznivých přírodních podmínek a situací (přírodní katastrofy, devastace prostředí...), poruch fungování celé společnosti (válka, bída, hladomor...) a narušení celého rodinného systému (nemoc, úmrtí, invalidita...).
- **Rodiče se o dítě starat neumějí či nedovedou**
To nastává např. z důvodů vlastní nezralosti, neschopnosti vyrovnat se se zvláštními situacemi, jako je například mimomanželské narození dítěte,

handicapované dítě, dítě přijaté do náhradní rodiny apod. Patří sem i situace rozvádějících se rodičů, kdy je jednomu z nich tím druhým znemožňováno, aby se o dítě staral.

- **Rodiče se o dítě starat nechtějí a neposkytují dítěti potřebnou péči**
Příčina tkví v poruchách osobnosti rodičů, kteří neplní rodičovské povinnosti, ke svému dítěti projevují nezáměr až hostilitu. Někdy ho dokonce i opouštějí.
- **Rodiče dítě týrají a zneužívají**
Rodiče pociťují k dítěti nepřátelský až hostilní vztah, vědomě mu ubližují, týrají ho a zneužívají. Dochází k ohrožování jak fyzického, tak i psychického zdraví. V krajních případech to vede až ke smrti dítěte.
- **Rodiče se o dítě starají hyperprotektivně, nadměrně**
Kvůli nadměrné pozornosti se z dítěte vyvíjí rozmazlený jedinec, který nerespektuje druhé, není schopen samostatnosti, a tudíž není připraven pro budoucí život.
(Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011)

2.2 Vzorce rodičovských stylů

Rodina by měla dbát na řádné nastavení základních pravidel pro chování, systému sankcí a toho, co toleruje. Špatně nastavené normy a nedostatky v jejich dodržování působí jako negativní jevy v rodinném prostředí. (Kraus, 2014)

Durkin mluví o třech rozdílných vzorcích rodičovského stylu:

- **Autoritářský styl**
Zatupují ho rodiče chladní, striktní, výrazně trestající, očekávající poslušnost a oddanost. S dětmi komunikují nejasně, nic jim nevysvětlují, pouze nařizují a netolerují jejich dětské reakce.
- **Autoritativní styl**
Vyznačují se jím rodiče, kteří k dítěti přistupují zodpovědně, s vážností a pravomocí. Sledují oprávněné potřeby dítěte, akceptují jeho autonomii a umí se chovat vřele. Své rodičovské výroky a rozhodnutí vysvětlují a zdůvodňují.

- **Liberální, shovívavý styl**

Do něj spadají dva typy rodičů. Jedná se buď o rodiče velmi vřelé, nebo naopak chladnější, s malým zájmem o dítě.

(Durkin, 1995 in Lašek, 2015)

Rizikové chování podněcuje styl autoritářský a liberální. Děti vedené autoritářsky se projevují nižší sebeúctou, horšími vztahy s vrstevníky a největší mírou interpersonální agresivity. Děti pod liberálním vedením se hůře adaptují na školu, jsou agresivnější a v adolescenci častěji sklouzávají k delikventnímu či problematickému chování. (Lašek, 2015)

Martin Hajný se konkrétně zabývá drogovou oblastí a příčiny této problematiky u mladých neshledává ve zcela špatném přístupu rodičů, ale spíše v míře, jakou se uplatňuje – extrémy často vrcholí narušením stability rodiny. Nadměrná liberální výchova může přispívat k nerovnoměrnému vývoji dítěte a vést k nedostatečnému uspokojování jeho potřeb. Naopak vysoce kontrolující výchova s přehnanými a málo vyváženými nároky na dítě může vyvolat to, že si dítě přílišnou náročnost osvojí. Jedinec se pak snadněji ocitne v problémovém stavu, který se týká několika oblastí:

- **Nic mu není dost**

Ustavičné úsilí o dosažení úspěchu jde ruku v ruce s brzkým vyčerpáním, omezením životních hodnot a perspektiv, ochuzením citového života, snížením citlivosti k lidem apod.

- **Nesnese selhání**

Případný neúspěch nebo ztrátu schopnosti být úspěšný a výkonný člověk vnímá jako tvrdou ránu, již zahojí pouze silná medicína – alkohol a drogy.

- **Nadměrně racionální a kontrolovaný vztah ke škole, ostatním lidem a především k sobě**

Pro citové a další potřeby nezbyvá prostor. Jedinec je ustavičně potlačuje, což může tendovat k přejídání, gamblingu, užívání drog a pití alkoholu.

(Hajný, 2001)

Za zmínku také stojí nekonzistentní styl výchovy, kdy rodiče jednou jedince za přestupek příliš trestají a jindy ho téměř netrestají nebo to opomíjejí. Tím se dopouštějí neuvědomělého povzbuzování k nesprávnému chování. A jelikož se dítě identifikuje i se skrytějšími přáními dospělého, nemělo by se stávat, že rodič dítě nenápadně nabádá k chování, které mu naoko zakazuje nebo neschvaluje. (Matoušek, Kroftová, 1998 in Kraus, 2015b)

2.3 Další rizikové faktory v rodině

Rodič anomální osobností

Vznik deviantního chování dítěte probouzí rodinné prostředí, kde je sám rodič anomální osobností. Švarcová především upozorňuje na rodiny alkoholiků, toxikomanů, asociálních jedinců, jedinců s poruchou osobnosti nebo emočně chladných rodičů. (Švarcová, 2009 in Kraus, 2014)

Měřítko rodičovského zájmu a příliš otevřené konflikty

Další významný faktor rizikového chování se skrývá v měřítku rodičovského zájmu o dítě, který se dle Matouška pozná např. podle množství společně stráveného času. Rodiny, kde vyrůstají problémoví jedinci, se dají charakterizovat chladnou atmosférou, bezcitností, odmítáním a agresivitou. (Matoušek, 1997 in Kraus, 2015b)

V domácnosti s příliš otevřenými konflikty děti více tíhnou k sociálním deviacím než děti vyrůstající v klidném rodinném prostředí bez obviňování, agresivní obrany, nevěcné a emoční diskuse. (Snyder, Patterson, 1987 in Kraus, 2015b)

Rozvod

Co se týče rozvodu, tak ten sám o sobě nepředvídá, že se dítě bude chovat rizikově. Rozvod členy rodiny vystavuje psychické zátěži, s níž se každý vypořádává jiným způsobem. Taktéž se musí řešit problém, s kým, kdy a kde bude dítě bydlet. (Kraus, 2015b)

Jak píše Matoušek a Kroftová, mezinárodní studie dokazují, že pokud děti vychovává jen jeden z rodičů, mají oproti dětem z úplných rodin více psychických a zdravotních problémů, horší výsledky ve škole a také více střetů se zákonem. (Matoušek, Kroftová, 1998 in Kraus, 2015b)

U tématu rozvod ve vztahu k možným rizikovým souvislostem s výchovnými problémy a užíváním drog se ještě chvíli zdržíme. Hajný uvádí, že pokud se nepodaří situaci vzniklou rozvodem, tedy vztah, majetkové poměry a péči o děti, vyřešit, velmi často to negativně odnesou děti. Ty mohou následkem rozvodu:

- být zatahovány do přetrvávajících konfliktů rodičů
- od jedné strany slyšet obviňování druhé strany
- přijít o jednoho z rodičů
- být zavazovány tajemstvím („Hlavně to neříkej mámě.“)
- být využívány jedním z rodičů (např. k utěšování, vyslechnutí starostí...)
- být vystavovány nedostatečně kontrolované a důsledné výchově (např. ve snaze rodičů dělat něco jinak, z důvodů pocitů viny vůči dítěti, přetížení jednoho z rodičů...)
- podléhat nadměrně kontrolované a náročné výchově (např. ve snaze dělat to jinak, odreagovat se od vlastních problémů a selhání...)

(Hajný, 2001)

Výše zmíněné body mohou vyplynout na povrch problematickým chováním dítěte, kterému tím může:

- upozorňovat na sebe
- vyjadřovat zlost na rodiče, protože ho např. připravili o jednoho z nich
- zmírňovat negativní emoce
- vytvářet situace, při nichž by se rodiče opět spojili, aby se o dítě postarali nebo změnili jeho chování

(Hajný, 2001)

Zdali v rodinném prostředí kvůli nevyřešenému rozvodu panuje nepříjemná atmosféra, nemůžeme se divit, když dítě hlouběji zakotví v prostředí svých vrstevníků, kde se cítí mnohem pohodověji. Kámen úrazu nastává, když se chování vrstevnických skupin sbíhá špatným, až rizikovým směrem.

Demograficko-psychologické podmínky

Demograficko-psychologické podmínky určuje především struktura a stabilita rodiny. O struktuře rodiny vypovídá její úplnost či neúplnost, ale také např. i počet dětí. Problémy se spojují jak s velkým počtem dětí, tak s jedináčky, kteří rovněž kladou na rodiče zvýšené nároky. Z hlediska struktury se problematicky mohou jevit i věkové rozdíly mezi rodiči či mezi sourozenci. Stabilita rodiny se odvíjí od všech rovin vztahů, přičemž podstatnými rovinami jsou vztahy mezi rodiči a dětmi, mezi rodiči a mezi rodiči a prarodiči. (Kraus, 2014)

Faktory spjaté se závislostmi

Doktorov a Holotňáková (1998 in Kraus, 2015b) konkretizují rizikové faktory vzniku drogové a další závislosti, které souvisejí s rodinným prostředím. O mnohých jsem již psala. Řadí mezi ně velmi přísnou výchovu, naopak velmi liberální až zanedbávající přístup, napětí v partnerských vztazích, nového životního partnera v rodině, vysokou životní úroveň a velké kapesné dětem, někdy naopak situaci, kdy rodina žije v chudobě.

2.4 Rizikové zvyky v rodině

Nyní si rozebereme některé ze zvyků v rodině, které podle Hajného (2001) zvyšují riziko užívání drog.

- Svoboda ano, či ne?

Rizikové prostředí v rodině představuje jak přílišná svoboda blížící se chaosu nebo lhostejnosti, tak i přehnaně blízké vztahy mezi členy domácnosti, že bez sebe neudělají krok, se vším se svěřují apod. Opět se dostáváme k tvrzení, že extrémní poměry ohrožují vývoj jedince.

- Předčasně zralé dítě

Pod předčasně zralým dítětem si představme např. osmiletou šolačku, jež si zázračně snadno osvojí mnohé dovednosti, stará se vzorně o své učení, udržuje si pořádek v pokojíku, samostatně nakupuje, má rozumné názory, pomáhá za určitých okolností doma apod. Taková zralá odpovědnost nemusí ničemu vadit. Vše se může ve špatné obrátit ve chvíli, kdy rodiče začnou svému dítěti svěřovat nejen nadměrnou odpovědnost, ale i svobodu. Veškeré dovednosti, které děčko zvládá, a přesvědčení o jeho rozumnosti je ujišťují o tom, že si svobodu zaslouží.

- **Dítě jako důvěrník rodiče**

Emoce dítěte na rozdíl od jeho rozumu většinou nebývají dostatečně vyspělé na to, aby bez následku přijaly neustálé stížnosti rodičů. Např. matka svým neustálým svěřováním se svému dítěti o problémech v manželství může zničit vztah mezi dítětem a jeho otcem. A dojde-li k úplnému přerušení jejich kontaktu, pak dítě může postrádat osobu, s níž by se třeba v mnohém ztotožnilo a něco se od ní naučilo. Ne vždy popis otce koresponduje s tím, co tvrdila matka.

- **Když dítě „musí“ být příliš hodné a dokonalé**

Pamatujme si, že součástí zdravého vývoje nedospělého jedince je i zlobení, dětinské chování, chyby, vzteklost a rebelie. U hodného a dokonalého dítěte hrozí, že najednou vybočí k těmto běžným výstřelkům rizikovým způsobem, a to pomocí alkoholu a drog. Navíc, rodiče necítí potřebu svého „andílka“ kontrolovat. Přišlo by jim to divné a nedůstojné.

- **Když je výchova jen to, co se říká**

Nepružný a úzký výběr výchovných přístupů charakterizuje rodiče problematických dětí a toxikomanů. Do výběru spadá nekonečné domlouvání tvořené výčitkami, výhružkami, přísliby, manipulací apod., dále jednorázové a nedůsledné prosazování sankcí, vymáhání slibů a nakonec mlčení, při němž rodiče dávají najevo svůj hněv nebo rezignaci.

- **Manipulativní jednání v rodině**

Manipulací se snažíme docílit nějaké naší potřeby, aniž bychom si o ni přímo řekli. Čím častěji se v rodině setkáváme s manipulací, tím více nejistoty a nedůvěry se v ní nalézá. Nedokážeme vyslovit žádost o pomoc, o zájem. Myslíme si, že se to nedělá. I užíváním návykové látky se nepřímo uspokojují naše potřeby. Třeba taková potřeba někam patřit se dá řešit kouřením marihuany...

- **Konflikty se u nás neřešily**

Odkládáním problémů a postranními cestami jejich řešení v rodině pouze houstne napětí, pocity zlosti a viny, a tím se vytrácí odolnost dítěte vůči drogám a blokuje ozdravné síly v celé rodině.

- **Řešení nepříjemných pocitů pomocí náhradních prostředků**

Nepříjemné pocity se často zahání způsoby, jejichž účinek však netrvá věčně. Modelu rodiny, kde převládá náhradní řešení negativních pocitů, a nemusí jít nutně o řešení prostřednictvím nikotinu či alkoholu, více hrozí vznik zneužívání návykových látek.

„Rodiče by měli být dítěti vzorem v tom, jak zvládat nepříjemné pocity: dítě musí vědět, že je normální cítit se občas špatně, snést i bolest a mít širší paletu možností, co s těmito pocity dělat.“ (Hajný, 2001, s. 40)

- **Nadměrný stud**

Člověk, který ve svém životě prožívá nepřiměřené pocity studu, čímž narušuje svou sebeúctu, velmi často časem sáhne po droze či alkoholu. A jestliže se rodiče nadměrně stydí, a to např. vyjádřit dětem lásku, za své bydlení, za svého partnera apod., vybavují své děti stejným životním postojem.

- **Nadměrné pocity viny**

Pocity viny náleží do prožívání každého z nás, ale jakmile se v nich člověk přímo utápí, může to vyvolat velká rizika. Jestliže bude nejbližší okruh osob jedinci neustále připomínat jeho vinu, namísto toho, aby mu poradil, jak s takovými pocity zacházet, s určitou pravděpodobností se bude z tohoto stavu snažit dostat pomocí drog a alkoholu.

- **Negativní stereotypy**

Na základě zkušeností si lidé vymýšlí své pravdy, které hájí před ostatními, a to může spět k naplňujícímu se proroctví, kdy pevné přesvědčení o určitém jevu vědomě i nevědomě formuje naše chování tak, že se dotyčná událost skutečně stane. To, že se žena hlásí k názoru, že mužů si společnost více váží a zároveň jim vše projde, protože si prošla vztahem plného nadávek, ponižování, rozkazů, dokonce i bití ze strany muže, se promítne v její výchově syna, ze kterého se stane nezodpovědný chlapec, který nic neumí a má málo odolnosti vůči životním stresům.

- **Stěhování**

Stěhování i jeho samotnou přípravu doprovází škála plná stresorů, jakými jsou např. hledání bytu, vyjednávání půjčky, ztráta známého prostředí a lidí, nová škola, kamarádi, nové uspořádání bytu nebo případná finanční zátěž. Některé citlivější děti na přerušení vztahů a budování těch nových odbourávají strach a stud ze seznamování prostřednictvím drog a alkoholu. Jiné zas využívají účinky drog k řešení pocitu samoty a nudy, některým vlastnictví drog přidává na důležitosti v určitých skupinkách dětí tím, že jim mají co nabídnout.

- **Chtěli jsme pro něj to nejlepší**

Zacházet s dítětem jako s nástrojem neuspokojených ambic rodičů se nevyplácí. V případě, že rodiče na dítě vyvíjí tlak nepřiměřený jeho osobnostním rysům a schopnostem a příliš vychází z představ nebo vlastních zkušeností, to mnohdy končí extrémními reakcemi a narušením vztahů.

- **Výběr školy a perspektiva dítěte**

Běžně se stává, že volba školy dítěte se časem ukáže jako chybný krok, protože je např. pro žáka příliš náročná nebo mu daný obor není blízký. Rodiče by se neměli pokoušet za každou cenu dítě udržet na takové škole, aby u něj nepřetrvávaly pocity neúspěšnosti a selhání, které společně s malou motivací obvykle vedou k problémům.

(Hajný, 2001)

3 Charakteristika závislosti

Závislost lze obecně definovat jako nekontrolovanou touhu opakovat určité chování bez ohledu na jeho následky. Závislost se může týkat kohokoliv, ale platí, že čím je člověk mladší, tím snáze uvízne v poutech závislosti.

10. revize Mezinárodní klasifikace (MKN-10) vysvětluje syndrom závislosti jako soubor fyziologických, behaviorálních a kognitivních stavů, který se vyvíjí po opakovaném užití nějaké látky a zahrnuje v sobě několik typických jevů, jež si vyjmenujeme v následujícím odstavci. Syndrom závislosti se spojuje se specifickou psychoaktivní látkou (např. tabák, alkohol nebo diazepam), se skupinou látek (např. opioidy) nebo se širším rozpětím farmakologicky rozličných psychoaktivních látek. (MKN-10, 2021)

O definitivní závislosti mluvíme až ve chvíli, kdy během jednoho roku došlo k naplnění alespoň tří typických jevů, mezi které se řadí:

- **Silná touha užívat látku**
- **Potíže v sebeovládání** (v množství látky, v začátku a ukončení užívání)
- **Tělesný odvykací stav**
- **Průkaz tolerance k účinku látky** (navyšování dávek k dosažení účinku původně vyvolaného nižšími dávkami)
- **Postupné zanedbávání jiných potěšení nebo zájmů**
- **Pokračování v užívání přes jasný důkaz zjevně škodlivých následků** (např. depresivní stavy, toxické poškození myšlení, poškození jater nadměrným pitím apod.)

(Nešpor, 2003)

V žebříčku druhů závislostí MKN-10 bychom našli závislost na alkoholu, opioidech, kanabioidech, sedativech nebo hypnotikách, kokainu, jiných stimulantech (včetně kofeinu), halucinogenech, tabáku, prchavých rozpouštědlech a na více drogách a jiných psychoaktivních látkách. (MKN-10, 2021)

Z výše uvedeného žebříčku vychází, že nelátkové závislosti (např. závislost na práci, internetu, patologické hráčství apod.) nejsou odborníky pojímány za závislosti v pravém slova smyslu. Jedná se spíše o návykové chování, jemuž však nelze odepřít určité společné rysy se závislostí. (Nešpor, 2003)

Závislá osoba se při absenci podnětné látky projevuje fyzickými a psychickými změnami. Fyzické příznaky tvoří např. pocení, zvýšená teplota, zvracení, rozšíření zorniček, slzení, křeče a třes. Do psychických příznaků náleží např. deprese, podrážděnost, poruchy paměti a halucinace. Tyto stavy souhrnně nazýváme **abstinenčním syndromem**.

V souvislosti s problematikou závislostí není od věci zdržet se u několika následujících pojmů, které mohou, ale také nemusí vést ke vzniku závislosti. Přibližuje nám je např. Skála:

- **Úzus** – znamená užívání psychoaktivních látek v přijatelném množství, v přijatelném věku, v přijatelném zdravotním stavu a ve vhodné době.
- **Misúzus** – znamená zneužívání drog v situacích zcela nepřijatelných, např. těhotná žena, řidič motorového vozidla, osoba trpící záchvatovým onemocněním apod.
- **Abúzus** – znamená nadměrné užívání drog. Nespadá do něj pouze pravidelné, systematické chování, ale také chování občasné a periodické.

(Skála, 1987)

3.1 Etapy a faktory vzniku závislosti

Etapy vzniku závislosti

K závislostnímu chování člověk nepropadne ze dne na den, ale předchází tomu delší proces budování, který Kraus popsal ve čtyřech stádiích.

- **Iniciální (počáteční) fáze**
Člověk se poprvé setkává s látkou a experimentuje. Poznává pocit euforie, díky kterému to chce zažít znovu, a navyšuje si dávky. Stále zde ale převažuje pocit „příjemné odměny“.
- **Prodromální (varovná) fáze**
Jedinec touží opakovat navození potřebného stavu, proto k tomu vyhledává vhodné příležitosti. Postupně mizí jeho schopnost kontroly a frekvence jeho chování roste.

- **Kruciální (rozhodná) etapa**

Člověk již pravidelně uspokojuje své potřeby a nedokáže s tím přestat, což se snaží různými způsoby racionalizovat a ospravedlňovat. Nastupují první fyziologické, psychické i sociální problémy.

- **Terminální (konečná) fáze**

Jedinec se vykazuje abstinenčními příznaky a podnětná látka postupně ničí jeho tělesné i duševní zdraví.

(Svoboda Hoferková, Kraus, Bělík, 2017)

Faktory vzniku závislostí

Fischer a Škoda vytyčili faktory vzniku závislostí ve čtyřech oblastech – genetické predispozice, biologické predispozice, psychické faktory a sociální faktory:

Genetické predispozice by samy o sobě neměly způsobit vznik závislostního chování, ale mohou k němu přispět. Komplexní porucha se ve většině případech začíná vyvíjet na základě interakce genetické výbavy s prostředím. (Fischer, Škoda, 2014)

V rámci **biologických predispozic** může docházet k ovlivňování užívání psychoaktivních látek prostřednictvím zejména metabolického zpracování. Někteří jedinci po požití látky zažívají oproti druhým příjemnější pocity a necítí kocovinu. Z toho důvodu se zvyšuje jejich pravděpodobnost častějšího a vyššího přijímání látky. (Fischer, Škoda, 2014)

Škálu **psychických faktorů**, které podněcují zneužívání látek, naplňují charakteristiky jako nízká míra sebekontroly a flexibility, emotivní labilita, sebedoceňování nebo naopak přeceňování (i okolí), neuroticismus, depresivní stavy, vysoká míra extravertze, touha vyhledávat nové zážitky, snížená citlivost k ohrožení apod. (Fischer, Škoda, 2014)

Sociální faktory podporující rozvoj závislostí zastupuje několik vlivů. Kromě nesmírně důležitého vlivu rodiny záleží na vlivu sociálních skupin, tedy v jakých partách a subkultuře se jedinec pohybuje, a také na vlivu životního prostředí. Riziko závislostí stoupá v určitých městských prostředích, ve vybraných aglomeracích, a to zejména na sídlištích a v průmyslových zónách, v místech se sníženou společenskou kontrolou a anonymitou, v místech, kde dochází k migraci obyvatel apod. V neposlední řadě jako sociální faktor působí sociální konformita, jež se spojuje např. s uchováním a tvorbou sociálních kontaktů a vazeb. (Fischer, Škoda, 2014)

3.2 Alkohol a nelegální drogy

Alkohol

Alkohol představuje nejstarší, nejrozšířenější, nejčastěji užívanou a v našem sociokulturním prostředí značně akceptovanou psychoaktivní látku. Hlavní ingrediencí každého alkoholického nápoje je ethanol, který si vybavme jako specificky vonící, bezbarvou a hořlavou kapalinu, jež vzniká alkoholovým kvašením rostlinných produktů s obsahem sacharidů a případně následnou destilací. Vedle výroby alkoholických nápojů se ethanol používá k tvorbě chemikálií, dále jako palivo a dezinfekční prostředek. Nadměrná konzumace alkoholu ničí zdraví jedince a bolestivě zasahuje rodinu i celou společnost, ale i přesto je téměř celým světem hojně propagován prostřednictvím masivních reklamních kampaní zaměřených především na mladé lidi. Zůstává tradiční zneužívanou látkou a je využíván při různých neformálních, formálních i náboženských příležitostech.

Alkohol již od pradávných dob (6-8 tisíc let př. n. l.) plní řadu funkcí:

- **Fyziologickou**

Je konzumován jako nápoj, ale i jako lék.

- **Psychologickou**

Slouží jako euforikum ke zlepšení nálady, zvýšení sebevědomí apod.

- **Sociální**

Projevuje se jím pohostinnost, napomáhá k lepší komunikaci a adaptaci.

- **Ekonomickou**

Používal se jako platidlo, daně z jeho výroby představují značný zdroj příjmu pro stát.

- **Rituální**

Popíjí se na různých oslavách a obřadech.

(Kraus, 2015b)

Dlouhodobé užívání alkoholu vede ke změnám ve většině mozkových struktur, přičemž projevy neuropatologických změn ve středním mozku a kortikálních strukturách zhoršují kognitivní funkce. Fadda a Rossetti (1998 in Fischer, Škoda, 2014) se domnívají, že vznik a rozvoj závislosti výrazně vzbuzují funkční změny v prefrontálním kortexu mozku, který na zvýšenou hladinu ethanolu reaguje obzvláště citlivě.

Alkohol ve zvýšeném množství ohrožuje zdraví každého jedince. Způsobuje především onemocnění jater, vysoký krevní tlak, poškození trávicího ústrojí, narušení nervového systému a psychická onemocnění. Z hlediska negativního dopadu na společnost se často podílí na výskytu trestné činnosti, častých úrazech a dopravních nehodách, ale taktéž výrazně zhoršuje soudržnost rodiny, sousedské a pracovní vztahy. Obzvláště alarmující účinky vyvolává na dětském organismu, kde stačí i malá dávka k navození nebezpečné otravy. (Kraus, 2015b)

Odborníci Světové zdravotnické organizace jako bezpečnou denní dávku alkoholu pro zdravého dospělého člověka uvádí asi 20 g 100 % lihu (16 g u ženy, 24 g u muže), což odpovídá zhruba 500 ml 12° piva, 200 ml vína nebo 50 ml destilátu. (Státní zdravotní ústav, 2007)

Nelegální drogy

Drogy tvoří velmi obsáhlou skupinu látek s psychotropními účinky. Hierarchie oblíbenosti drog se různě mění. Určuje ji řada okolností jako třeba společenské změny v zemi, ale i v celém světě, změny v osobnosti mladých lidí, struktura rodiny a životních jistotách. Ze strany nabídky popularitu drogy stanovují její účinky, dostupnost, „kultura a image“. (Hajný, 2001)

Jednou z nejfrekventovanějších drog je marihuana, o níž se taktéž nejčastěji diskutuje, a to v souvislosti s její legalizací, neboť je kromě škodlivosti prokázán i její pozitivní dopad na léčbu epilepsie, glaukomu, Parkinsonovy choroby i zhoubných nádorů. Dále na předních příčkách nejrozšířenějších drog stojí pervitin a heroin. (Kraus, 2015b)

Kraus (2015b) zmiňuje základní dělení drog na syntetické a přírodní a na nelegální a legální, kam se řadí např. i čaj s kávou. Platí totiž, že libovolná psychotropní látka se postupným opakováním může stát drogou.

Stránky Substituční léčby (2022) rozšiřují dělení drog podle různých kritérií. Podle rizika závislosti třídí drogy na drogy s mírným rizikem (např. kofein, marihuana, extáze) a na drogy s vysokým rizikem (např. heroin, pervitin, toluen). Podle rizika pro uživatele rozlišují měkké a tvrdé drogy. Měkké drogy (např. tabák, konopné drogy, kofein) se hodnotí jako méně nebezpečné, proto je společnost spíše akceptuje. Naopak tvrdé drogy (např. heroin, pervitin, kokain, alkohol) jsou spojovány s velkým rizikem vzniku závislosti, poškození zdraví a sociálního prostředí uživatele.

Presl vyčlenil pět skupin drog:

- **Konopné drogy** (nelegální) – např. konopí, hašiš
Jedná se o drogy vyrobené z konopí.
- **Opiáty** (nelegální) – např. braun, heroin
Pocházejí ze surového opia získaného z nezralých makovic opiového máku a mají tlumivý účinek.
- **Stimulační látky** (nelegální) – např. pervitin, kokain, extáze, DOB
Skupinu tvoří různorodé drogy s převažujícím povzbudivým účinkem.
- **Halucinogeny** (nelegální) – např. lysohlávky, LSD
Jde o přírodní i syntetické látky, které široce ovlivňují psychiku (změny nálady, halucinace).
- **Psychotropní léky** (legální) – např. neuroleptika, rivotril, subutex
Některé léky se vyznačují vysokým rizikem návyku a hrozí u nich i předávkování se smrtelnými následky. Používají se jako náhrada či doplněk opiátů nebo jako zdroj k výrobě ještě účinnějších drog.
(Presl, 2012)

Nyní stručně představím vybrané drogy podle přehledu od Hajného:

- **Marihuana** (též tráva, zeli, hulení, mařka, gadža)
Užívá se kouřením nebo se přidává do různých jídel. Vyvolává euforii, zkreslené vnímání času, prostoru a barev, zhoršení koordinace a následný pocit hladu. Co se týče zdravotních rizik, způsobuje zánět dýchacích cest, zhoršení paměti a pozornosti, úzkosti, paniku a rozvinutí psychotických příznaků.
- **Hašiš** (též haš, shit)
V hlavních způsobech užívání, v hlavních účincích i zdravotních rizicích se podobá marihuaně.
- **Heroin** (též háčko, eič, herák)
Vpichuje se přímo do žíly nebo se kouří ze staniolu či v cigaretě. Působí jako analgetikum a vyvolávač euforie a spavosti. Člověka postihuje zvracením, mdlobou, zácpou, kómatem a kožními problémy.

- **Pervitin** (též péčko, piko, peří)
Bere se nitrožilně nebo šňupáním. Naladuje euforii, hyperaktivitu, nespavost, nechutenství, zrychlené myšlení a řeč. Jedinec si jeho zneužíváním zaviňuje agresivitu, následnou spavost a depresi, srdeční a neurologické obtíže, zhoršenou koncentraci, paměť a možný rozvoj psychotických příznaků.
- **Extáze** (též éčko)
Polyká se v tabletě. Vzbuzuje mírné halucinace, zvýšenou citlivost, pocity empatie a přehřívání organismu. Zhoršuje paměť a je příčinou emočního otupění. Při dehydrataci a zvýšené aktivitě stoupá riziko kolapsu.
- **Těkavé látky** (toluen, též téčko, techo, vulkan)
Vdechují se. Navozují euforii a mění vnímání, s čímž souvisí i halucinace. Jejich užíváním dochází k porušení sliznic a dechového aparátu, k nevratným změnám nervového a kardiovaskulárního systému a k poruchám soustředění a paměti.
- **LSD** (též tripy, papíry)
Polyká se na papírcích, v tabletách a zlomcích. Startuje změny vnímání, včetně halucinací. Zvyšuje krevní tlak a tep. Závislá osoba trpí nespavostí, slabostí a neklidem. Taktéž je u ní možný rozvoj psychické poruchy. Lze pozorovat i tzv. flashback, tedy návrat příznaků i po delší abstinenci.
- **Kokain**
Šňupe se. Slouží k vyvolání euforie, zrychluje chování, myšlení i řeč. Zapříčiňuje porušení sliznic, rozvoj psychických obtíží a srdeční kolaps.
(Hajný, 2001)

3.3 Užívání alkoholu a drog českou mládeží

Nejprve se hodí definovat pojem mládež, abychom si dokázali představit, o jaké věkové kategorii se mluví. Najít však jednotnou definici mládeže, a to především vymezení věkových hranic, možné není. Třeba v legislativních dokumentech termín mládež pokrývá děti a mladé lidi do doby dovršení osmnáctého roku. Jinak mládežnickou skupinu vidí např. pedagogika a sociologie. Já se přikláním spíše k těmto dvěma oborům.

Podle Velkého sociologického slovníku termín mládež věkově i sociálně označuje mezivrstvou mezi dětmi a dospělými, která se projevuje svými specifickými zájmy, aspiracemi, postoji, společenským postavením, svou rolí a prestiží. Jelikož se nachází ve stádiu neúplné nebo odložené ekonomické aktivity a profesionální přípravy, je závislá na světě dospělých. Takové vymezení do mládežnické kategorie zahrnuje mladé jedince většinou od čtrnácti či patnácti let, kdy končí povinná školní docházka, do třiceti let, kdy jsou završeny dílčí procesy sociálního zrání u všech skupin mládeže. (Petrušek, Maříková, Vodáková, 1996)

Téměř stejně mládež chápe i pedagogika. Podle ní jde o sociální skupinu tvořenou lidmi ve věku přibližně od patnácti do pětadvaceti let. Každá generace mládeže zastává některé kulturní hodnoty, jiné odmítá a taktéž produkuje hodnoty nové. V rámci socializace pak kvůli větší schopnosti mládeže prosazovat nové věci a současně existující menší ochotě společnosti tyto věci připustit vzniká určité napětí. (Průcha, Walterová, Mareš, 2009)

Česká mládež se již léta udržuje na předních příčkách v oblasti konzumace legálních i nelegálních drog. Tento mnohými výzkumy prokázaný fakt nikoho z nás netěší, ale na druhou stranu se tomu nemůžeme divit, jelikož dostupnost cigaret a alkoholu zůstává stále vysoká. Dokonce i tvrdou drogu si jedinec dokáže obstarat prakticky bez problémů.

V roce 2013 v časopise Vesmír vyšel článek Mládež a alkohol, kde se mimo jiné psalo o tehdy aktuálním výzkumu ESPAD, v jehož rámci se zjistilo, že pro 9 z 10 patnácti až šestnáctiletých dětí v ČR je alkohol snadno dostupný. Polovina tázaných se hlásí ke koupi alkoholu v obchodě během uplynulého měsíce a dvě třetiny tázaných v nedávné době konzumovaly alkohol přímo někde v baru, na diskotéce apod. (Podaná, 2013)

Aby naše země neschytala pouze dávku kritiky, musím podotknout, že několik studií potvrdilo nižší užívání návykových látek českými teenagery než v letech předchozích. Např. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019, do níž se v České republice zapojilo téměř 3 000 šestnáctiletých studentů jako respondentů, zaznamenala již dříve sledovaný pokles míry pravidelného a denního kouření, konzumace alkoholu a aktuálních zkušeností mládeže se všemi sledovanými nelegálními drogami. To odborníci vysvětlují změnami životního stylu mladých lidí, kteří více dbají o sebe a své zdraví, a tak pro ně užívání návykových látek přestává být přitažlivé. Pozitivní dopady přisuzují také prevenci na školách. (Press centrum, 2020)

Rovněž Výzkum rizikových aktivit mládeže, který hodnotil 2 300 jedinců ve věku jedenácti až patnácti let, došel k závěru, že česká mládež experimentuje s tabákem, alkoholem či marihuanou méně než před třemi lety, kdy byl uskutečněn shodný výzkum. Tento pozitivní výsledek však narušuje zjištěný nárůst závislosti na internetu, hrách i sociálních sítích, agresivity, šikany a delikventního chování mezi českou mládeží. (Univerzita Palackého v Olomouci, 2017)

Dle již zmíněné ESPAD 2019 se také první zkušenosti, experimentování i intenzivní formy konzumace návykových látek posunuly do vyššího věku. Alkohol poprvé zkusilo nejvíce respondentů ve svých čtrnácti letech a první zkušenost s nelegálními drogami a těkavými látkami nasbírali studenti nejčastěji ve svých patnácti letech. Hodnoty užívání návykových látek českými dospívajícími v mnohých sférách dospěly do úrovně výsledků sledování v polovině 90. let minulého století, kdy míra mladistvých pijáků teprve začala šplhat nahoru. Dříve se vyskytlo více případů užívání návykových látek u chlapců, v současnosti se tento rozdíl mezi pohlavími vyrovnává. Jistý nepoměr existuje i mezi studenty podle typu studované školy. Nejvyšší míru užívání přiznávají studenti odborných učilišť a žáci 9. tříd základních škol, naopak nejnižší míru uvádějí gymnazisté. Alkohol někdy pilo 95,1 % studentů a za jeho pravidelné konzumenty lze považovat 42 % dotázaných. Nelegální drogu alespoň jednou okusilo 29,3 % respondentů, přičemž nejčastěji (28,4 %) šlo o konopné látky, tj. marihuana nebo hašiš. U většiny jedinců (17,8 %) to pouze jednorázovým experimentem s konopnými látkami neskončilo, ale pokračovalo to dalším opakováním. (Press centrum, 2020)

S ohledem na aktuální dobu vzniká spousta otázek, zdali nouzový stav kvůli pandemii covid-19 hýbe s mírou užívání návykových látek mezi mládeží. Odpovědi se mi hledaly těžko, ale sama za sebe usuzuji, že u intenzivních uživatelů došlo k nárůstu této míry, zatímco u občasných uživatelů míra klesla.

3.4 Prevence závislostí v rodině

Nešpor (1996) shrnuje, že jako ideální prevence závislostí v rodině působí vřelá a středně omezující výchova. Myslí tím takový rodičovský přístup, v němž rodič má o dítě zájem, stará se, snaží se porozumět, ale také prosazuje rozumná pravidla, na jejichž dodržování trvá. Mezi zásady prevence v rodině řadí:

- Získání důvěry dítěte a umění mu naslouchat

- Umění s dítětem o návykových látkách mluvit
- Předcházení nudě
- Pomoci dítěti přijmout hodnoty, které mu usnadní návykové látky odmítat
- Vytváření zdravých rodinných pravidel
- Pomoci dítěti bránit se nevhodné společnosti
- Spolupráci s dalšími dospělými

Nešpor (2001) také konkretizuje prevenci v rodině podle věku dítěte a přichází s následujícím přehledem:

Období před narozením

V těhotenství především záleží na péči matky o její tělesné a duševní zdraví. V rámci tělesného zdraví by se těhotná žena měla vyhybat užívání návykových látek, které by mohly dítěti ublížit. Duševní zdraví posiluje např. poslech oblíbené hudby či podpora ze strany blízkých osob.

Novorozenecký a kojenecký věk (do jednoho roku)

V prvních měsících života dítěte by rodiče měli dbát na vytvoření citové vazby. Aby došlo ke správnému citovému napojení mezi rodičem a dítětem, musí být naplněna většina následujících znaků:

- Šetrný porod a častý těsný kontakt novorozence s matkou
- Dlouhodobé kojení
- Společný spánek dítěte a matky
- Rychlé reakce na potřeby dítěte a jeho křik
- Být s dítětem doma
- Porozumění dítěti a vycházení mu vstříc
- Mluvení s dítětem, nabízet mu podnětně bohaté, ale zároveň bezpečné prostředí

Batolecí období (1 až 3 roky)

Rodiče by měli pro dítě stále vytvářet a udržovat podnětné, bezpečné a předvídatelné prostředí a také mu nabízet takový obraz světa, který odpovídá skutečnosti. Správní rodiče již trpělivě a důsledně nastavují hranice toho, co dítě smí a co už ne. Taktéž nechávají volný průchod dětským emocím, jednají vřele a kongruentně. Vazba dítěte k matce by se měla rozšířit o další okruh vazeb, a to zejména k otci a dalším členům rodiny.

Předškolní věk (3 až 6 let)

Prospěšné znaky pro dítě z předchozího období přetrvávají i zde. Rozšiřují se o trpělivé uspokojování poznávacích potřeb dítěte, o vytváření sociálních kontaktů mimo rodinu, o respektování norem, hranic a nutných omezení, o osvojování si prvních sociálních rolí a o hru a schopnost při hře spolupracovat. Také by měl z dětského dohledu a přístupu vymizet alkohol, různé léky, ale i jiné hrozby. Dítě by se mělo učit, že zdraví a jeho ochrana jsou velmi důležité, a v případě nebezpečí by mělo umět požádat rodiče o pomoc.

Mladší školní věk (zhruba od 6 do 12 let)

Kromě předešlých znaků tomuto období náleží již prevence specifická, v jejímž rámci rodiče dítěti podávají jednoznačné informace o škodlivosti alkoholu a tabáku a také mu se zdůvodněním udělují zákazy týkající se alkoholu, tabáku, drog i hazardních her. Rodič nesmí zapomenout podporovat u dítěte zdravé sebevědomí, prohlubovat jeho dovednosti ochrany zdraví, učit ho zdravým návykům, schopnosti svěřit se, základním sociálním dovednostem, jako jsou např. rozhodování, předvídání následků svého jednání a neuposlechnutí nevhodných žádostí starších. Jedinec v mladším školním věku by již měl v základní míře zvládat dovednosti sebeuvědomování, relaxace, autoregulace a mediální gramotnosti.

Dospívání (asi od 12 do 20 let)

Klíčovou roli v tom, jaké stránky dospívajícího se budou rozvíjet, hrají vrstevnické skupiny. Proto by v zájmu rodičů mělo být, aby si dítě zajistilo vhodné přátele, se kterými se vydá tím správným směrem. S vhodnou partou kamarádů pak velmi často souvisí další důležitý znak – budování kvalitních zájmů a zálib. Rodiče by měli odhadnout schopnosti a nadání dospívajícího a klást mu pouze takové nároky, které dokáže splnit. Zdárný emoční vývoj dospívajícího jedince potřebuje vřelou a středně omezující výchovu, stabilní rodinné prostředí a možnost přiměřeně projevit své emoce. Rodiče jedinci jediné prospějí, když s ním o nebezpečí návykových látek budou otevřeně mluvit a ukážou mu pozitivní alternativy těchto látek. Také se od nich očekává pomoc nebo zprostředkování pomoci při různých problémech, ať zdravotních, psychologických nebo problémech sociálních dovedností, kam spadá např. navazování vztahů mimo rodinu, komunikace, zdravé sebevyjádření, schopnosti čelit sociálnímu tlaku, rozhodování atd. Do charakteristiky dospívajícího by již mělo spadat dobré sebeuvědomění, zvládnutí stresu, znalost relaxačních technik, schopnost předvídat následky svého jednání, mediální gramotnost a schopnost čelit tlaku reklamy na návykové látky.

4 Průzkum vlivu rodiny na vznik drogové a alkoholové závislosti mládeže

Touto kapitolou přecházím na výzkumné šetření, které se opírá o poznatky získané při zpracovávání teoretické části.

4.1 Metodologická východiska

Cíl výzkumu

Svou prací cílím k charakteristice rodinného prostředí drogově či alkoholově závislého jedince, a to před samotným počátkem rozvoje jeho závislosti, jelikož zkoumám vliv rodiny na **vznik** drogové a alkoholové závislosti mládeže a domnívám se, že se v mnoha případech rodinné prostředí v důsledku přítomnosti závislé osoby mění. Ze získaných charakteristik chci usoudit, jakou roli hraje rodina ve vzniku daných závislostí svých mladých členů a zda se člověk může stát závislým i v naprosto fungující rodině.

Výzkumná metoda

Pro své výzkumné šetření jsem zvolila kvalitativní výzkum, který je dle Gavory hlubokým proniknutím do konkrétního případu a možným objevením nových souvislostí. Výzkumník se snaží sblížit se zkoumanými osobami, čímž se lépe vžije do situací, v nichž vystupují, a tím pádem osobám i více porozumí. Zjištění kvalitativního výzkumu se uvádí ve formě výstižného, podrobného a slovního popisu. (Gavora, 2000)

Kvalitativní výzkumník si po vybrání tématu určuje základní výzkumné otázky, jež lze během výzkumu modifikovat nebo doplňovat. Stejně tak, za pochodu, vznikají i hypotézy a nová rozhodnutí. Proto je kvalitativní výzkum považován za pružný typ výzkumu. (Hendl, 2016)

V rámci kvalitativního výzkumu se uplatňují hlavně takové metody, které umožňují být se zkoumanými osobami tváří v tvář. Mluví se zejména o interview a participačním pozorování. (Gavora, 2000) Dále v úvahu připadá rozbor textů, dokumentů, audiozáznamů a videozáznamů. (Hendl, 2016)

Já jsem se rozhodla pro rozhovor, jehož vedení Hendl (2016) nazývá uměním i vědou zároveň. Od tazatele se očekává jistá dovednost, citlivost, koncentrace, interpersonální porozumění a disciplína. Gavora (2000) zmiňuje, že úspěšnost rozhovoru závisí na přátelském vztahu a vytvoření otevřené atmosféry. Jelikož rozhovor dovoluje pružnost a volnost, upřednostňují se otázky otevřené před otázkami uzavřenými. V případě pocitu, že respondent odpovídá nedostatečně, je možné požádat o vysvětlení odpovědi, klást dodatečné otázky apod.

Použiji rozhovor polostrukturovaný, který sice počítá s připravenou strukturou otázek, ale zároveň přijímá i dodatečná objasnění a vysvětlení odpovědí, případně úplný odklon od připravené struktury. Předpokládá se, že výzkumník podle situace vycítí, na co je důležité se u konkrétního případu soustředit.

Výzkumné otázky

Ze stanoveného cíle vyplývá hlavní výzkumná otázka (HVO): **Podílí se rodinné prostředí na vzniku drogové a alkoholové závislosti mládeže?**

Hlavní výzkumnou otázku konkretizuje pět dílčích výzkumných otázek či okruhů (DVO), na které se kompletněji odpoví pomocí několika dalších tazacích otázek (TO). Pro případ, že se mi odpovědi nebudou jevit jako dostačující nebo mě budou zajímat další podrobnosti, si připravím sondážní otázky, které právě k takovému účelu dle Hendla (2016) slouží. U některých otázek je pro představu níže uvádím.

- **DVO 1:** Žil jsi v úplné rodině?
  - **TO 1:** S kým jsi žil?
    - Možné sondážní otázky v případě rozvedených/odloučených partnerů: Stýkal ses s druhým z rodičů? Jak bys popsal vztah mezi rodiči?
- **DVO 2:** Jaký styl výchovy rodiče uplatňovali?
  - **TO 2:** Jak bys charakterizoval chování rodičů k tobě?
    - Možné sondážní otázky: Byli hodní nebo přísní? Povídali si s tebou? Zajímali se o tvé zájmy, kamarády, potřeby apod.? Dávali ti najevo lásku? Jakým způsobem ji vyjadřovali?

- **TO 3:** Jak bys popsal pravidla, která ti rodiče nastavovali? (např. pevně stanovená, vše bylo založené na domluvě, žádná pravidla se neuplatňovala apod.)
  - **TO 4:** Co se stalo, když jsi provedl něco, co se rodičům nelíbilo?
- **DVO 3:** Jaká v rodině panovala atmosféra?
- **TO 5:** Jak bys popsal vaše rodinné prostředí v souvislosti s konflikty a hádkami?
- Možné sondážní otázky: Vzpomeneš si na nejčastější příčiny hádek? Mezi kým nejčastěji hádky vznikaly? Jak taková hádka vypadala? Dělo se, že by se u vás některé problémy, nedorozumění apod. přehlížely a raději se neřešily?
- **TO 6:** Jak ses doma cítil?
  - **TO 7:** Měl ses doma komu svěřit?
- **DVO 4:** Jakým stylem tvá rodina žila?
- **TO 8:** Jak jste v rodině trávili společný čas?
  - **TO 9:** Docházelo u některého z rodičů k nadměrnému užívání návykových látek?
  - **TO 10:** Dostával jsi pravidelné kapesné, nebo jsi ho nedostával?
- Možné sondážní otázky: Kupovali ti rodiče, co bylo potřeba? Byl jsi spokojený s výší kapesného? Přišlo ti dostačující?
- **DVO 5:** Otázky týkající se základních informací o informantovi
- **TO 11:** Kolik ti je let?
  - **TO 12:** K jaké látce sis vytvořil závislost?
  - **TO 13:** V kolika letech ses stal závislý?

Výzkumný vzorek

Pro získání potřebných dat jsem oslovila vedení Výchovného ústavu Husův domov Dvůr Králové nad Labem, konkrétně Oddělení pro děti ohrožené závislostmi a drogově závislé v obci nedaleko Dvora Králové nad Labem, zdali bych s nimi ve prospěch mé bakalářské práce mohla navázat spolupráci a provést rozhovory s dětmi, které na oddělení v současné době pobývají. Poté, co jsem ředitele ústavu seznámila s tématem a cílem mé práce, souhlasil s mou prosbou, ale zároveň zdůraznil, že pouze jeho souhlas k umožnění spolupráce nestačí. Jelikož v mém zájmu bylo promluvit si s jedinci pobývajících na již jmenovaném oddělení, ale převážná většina z nich nedosáhla věku 18 let, bylo zapotřebí sehnat i souhlas jejich zákonných zástupců. Díky ochotným zaměstnancům ústavu se obstaralo i to a mně už v mé zamýšlené činnosti nic nebránilo.

Pro širší přehled o mém výzkumném vzorku nejprve obecně popíši Oddělení pro děti ohrožené závislostmi a drogově závislé Výchovného ústavu Husův domov. Veškeré informace o oddělení jsem čerpala přímo na stránkách Husova domova (2011).

Oddělení se nachází blízko obce Bílá Třemešná u Dvora Králové nad Labem a je určeno pro chlapce ohrožené závislostmi ve věkové kategorii od patnácti do osmnácti let, ve výjimečných případech do devatenácti let. Tým pracovníků je připraven pomoci dětem překonat závislost na omamných a psychotropních látkách, alkoholovou závislost a gamblerství. Na děti působí prostřednictvím zážitkové pedagogiky, rozmanitých sportovních aktivit, pracovní výchovy, ergoterapie, arteterapie, muzikoterapie a dalších speciálně pedagogických metod a postupů. Rozhodnutí o uložení ústavní výchovy či předběžného opatření vydává soud. Oddělení se drží resocializačního programu „Poklad“, o jehož použití rozhoduje Dětský diagnostický ústav pro mládež, Lublaňská 33, Praha 2.

Program „Poklad“ se skládá ze tří po sobě jdoucích fází:

- 1. fáze – adaptační

V adaptační fázi dominuje snaha o to, aby nově příchozí chlapec přijal veškerá pravidla vzájemného chování, a to nejen ke svým vrstevníkům, ale také k pedagogům a podpůrnému personálu.

- **2. fáze – stabilizační**

Stabilizační fáze probíhá ve chvíli, kdy už chlapec získal přehled o resocializačním programu, jeho pravidlech a podmínkách úspěšného plnění.

Trvání prvních dvou fází závisí pouze na samotném jedinci, ale je časově ohraničené na dobu pěti měsíců.

- **3. fáze – terapeutická dovolenka**

Fázi dlouhodobé terapeutické dovolenky dítě tráví tam, kde původně selhalo (prostředí rodiny, dětský domov či náhradní rodinná péče). Je však podrobováno plánovanému, ale také namátkovému testování a v případě selhání podstupuje celý program znovu od začátku.

Nyní se v popisu zaměřím přímo na můj výzkumný vzorek. Moje skupina informantů se skládá z pěti chlapců, které budu pro zachování anonymity nazývat jako I1, I2, I3, I4 a I5:

- I1 je 17letý chlapec závislý od svých 10 let na marihuaně a od svých 14 let na pervitinu.
- Za I2 se skrývá 16letý kluk, který od svých 14 let bere pervitin.
- I3 je 17letý nadměrný požívač alkoholických nápojů, nejčastěji piva a vína, k čemuž sklouznul ve svých 15 letech.
- Za I4 stojí 18letý alkoholik, který se stal závislý přibližně ve svých 14 letech.
- I5 je 17letý chlapec závislý od svých 14 let na pervitinu.

Tato charakteristika vychází z již provedených rozhovorů, konkrétně z poslední dílčí výzkumné otázky týkající se základních informací o informantovi, proto ji už při interpretaci zjištěných dat nebudu rozebírat.

Tabulka č. 1: Charakteristika výzkumného vzorku

Informant	Současný věk	Látka, ke které vznikla závislost	Věk vzniku nadměrného užívání látky
I1	17	Marihuana, pervitin	10 let (marihuana), 14 let (pervitin)
I2	16	Pervitin	14 let
I3	17	Alkohol, nejčastěji pivo a víno	15 let
I4	18	Alkohol, nejčastěji pivo a vodka	14 let
I5	17	Pervitin	14 let

4.2 Průběh výzkumného šetření

Rozhovory se uskutečňovaly během jednoho únorového dne v pozdní odpoledne, kdy už na oddělení probíhá klidový režim, abych nenarušovala aktivní program dne. Musím vyzdvihnout vstřícný a ochotný přístup celého personálu. Nejen že se mě snažili co nejvíce seznámit s chodem zařízení, ale také se zajímali o mou bakalářskou práci a starali se o to, zdali se mám na oddělení jak dopravit.

Má návštěva započala kompletní prohlídkou budovy, která ve mně zvenčí nevzbuzovala příjemný pocit, jelikož stála na samotě uprostřed lesa. Vnitřní vybavení působilo staře, ale umožňovalo dětem spoustu vyžití, např. cvičení v posilovně, hraní všelijakých společenských her v herně a četbu knih z knihovničky.

Na samotnou realizaci rozhovorů mi byla poskytnuta jedna z kanceláří budovy, jejíž uspořádání mi na průběh rozhovorů vyhovovalo. Jak já, tak každý informant jsme seděli v pohodlném křesle a ve vzájemné pozici bokem přes roh stolu. Tato pozice dle mého vede k navození přívětivějšího vztahu a zároveň díky rohu stolu neumožňuje nepříjemné proniknutí do osobních zón.

Každý rozhovor začal vzájemným představením jmen a shodou na oboustranném tykání. Dále jsem chlapce informovala o tom, co studuji a za jakým účelem jsem je navštívila. Také jsme jim slíbila naprosté zachování jejich anonymity, ujistila je v tom, že nemusí na vše odpovídat, a zeptala se, zda si náš rozhovor pro co nejpřesnější přenos dat do mé práce mohu nahrávat. Všichni souhlasili. Přípraveným tázacím otázkám předcházely otázky obecné, které napomáhají k přátelštější a uvolněnější atmosféře.

Na konci rozhovoru jsem každému chlapci poděkovala za jeho ochotu a otevřenost při sdílení jejich rodinných příběhů. Ukázalo se, že mé obavy z nedostačujících odpovědí kvůli citlivému tématu rozhovoru byly zbytečné. S každým informantem jsem si povídala okolo 15 minut.

Drobné potíže nastaly u informanta číslo 3, kdy se mnou zpočátku odmítal spolupracovat, jelikož on sám je přesvědčený o tom, že mezi drogově a alkoholově závislé jedince nezapadá, neboť své touhy po alkoholu ovládá. Informanta jsem samozřejmě do ničeho nenutila a kdyby si na svém rozhodnutí trval, respektovala bych to. Ještě jsem mu ale zkusila vyjádřit trochu pochopení a přejít na neutrální stranu, která neví, zda se jedná o vyloženě závislého člověka, ale i přesto ji zajímají informace o jeho rodině. To zafungovalo a rozhovor s tímto chlapcem trval nejdéle.

4.3 Interpretace zjištěných dat

Následující část práce pojednává o zjištěných výsledcích průzkumu. Pokusím se v ní vyvodit odpovědi na čtyři dílčí výzkumné otázky pomocí rozboru několika příslušných tázacích otázek.

DVO 1: Žil jsi v úplné rodině?

K této otázce náležela pouze jedna tázací otázka, která zjišťovala, s kým jedinec před umístěním do Výchovného ústavu Husův domov žil. V případě neúplné rodiny jsem se doptávala především na to, jaké vztahy mezi odloučenými partnery panují.

- TO 1: S kým jsi žil?

Nikdo z informantů až do poslední chvíle nevyrostal s oběma rodiči. U I1 a I4 to zavinilo úmrtí jednoho z rodičů, přičemž I1 v jeho třech letech zemřel otec, takže zůstal pouze s matkou a starší sestrou. I4 ve svých devíti letech přišel o matku. Péče ze strany jeho otce se mu ale také nedostávala, jelikož otec několikrát za život vykonával trest odnětí svobody. Hoch byl nejmladší z šesti dětí. Na krátký čas se jeho výchovy ujala jeho starší sestra, ale po propuknutí velké hádky ho vyhodila. Před pobytem v ústavu bydlel u tety a strýce v Chrudimi.

I2 pochází z rozvedené rodiny. Společně se svými dalšími dvěma sourozenci, sestrou a bratrem, je vychovávala především matka. Dva měsíce před tím, než skončil v ústavu, pobýval u otce. Chlapec uvedl, že rodiče se po rozvodu nehádali, ale zároveň spolu ani moc nekomunikovali. On s oběma rodiči vycházel dobře.

Rodiče I3 jsou dlouholetí toxikomani, kteří mu v jeho čtyřech letech svým přístupem k výchově způsobili uložení ústavní výchovy. Od té doby se však dvakrát vrátil do péče matky – poprvé v sedmi letech, což vydrželo dva měsíce, a podruhé ve čtrnácti letech, a to na dobu necelého roku. Tátu si pamatuje jen ve stavu, ve kterém se s ním kvůli vlivu drog nedalo mluvit, ale moc se s otcem nevidal, poněvadž ten pobýval všude možné jen ne doma. Matka se však s otcem mimo domov scházela. Jediný, kdo se chlapci věnoval, byli jeho dva starší sourozenci.

I5 se narodil z krátké známosti rodičů a otce viděl jen párkrát v životě. Ví o něm pouze to, že si teď odpykává desetiletý trest odnětí svobody. Do šesti let doslova pouze „žil vedle“ matky, která se pak rozhodla, že už syna nechce. Od té doby s matkou nenavázal žádný kontakt, ale doslechl se, že si také prošla trestem odnětí svobody a nyní by měla žít v Irsku. Naposledy se o chlapce staral strýc se svým přítelem, kteří dohromady tvořili homosexuální pár. Před pěti lety sám I5 požádal o umístění do výchovného ústavu.

Shrnutí dílčí výzkumné otázky 1

Z odpovědí je patrné, že všichni chlapci pocházejí z neúplné rodiny. Ke každému chlapci se pojí jiný životní příběh, takže důvody rozpadu rodiny se u každého informanta liší. O I1 a jeho starší sestru se od jeho tří let starala pouze matka, otec zemřel. I2 sdílel domov pouze se svou matkou a dvěma sourozenci, jelikož rodiče se rozvedli, ale jejich současný vztah se dá popsat jako neutrální, nikoliv konfliktní. S otcem se I2 vídal a dva měsíce před umístěním se k němu i přestěhoval. I3 se svými rodiči, dlouholetými toxikomany, a s jeho dvěma staršími sourozenci spíše nežil. Otce doma téměř neviděl, což se dá považovat za štěstí vzhledem k jeho častým stavům pod vlivem drog, a výchova matky se snad ani nedala nazvat výchovou. Proto byl chlapec ve svých čtyřech letech předán do ústavní výchovy. Poté následovaly dva neúspěšné návraty syna zpět k matce. Po krátké době jí musel být syn z důvodu zanedbávající péče opět odebrán. I4 v devíti letech zemřela matka a otec se o něj a jeho dalších pět sourozenců kvůli opakovaným pobytům ve výkonu trestu odnětí svobody starat nemohl. Na chvíli se ho ujala starší sestra, ale po větší hádce s ní skončil u tety a strýce v Chrudimi. Co se týče I5, už jen jeho dobrovolná žádost o umístění do výchovného ústavu mluví za vše. Chlapec už s nikým neudržuje kontakt a otce ani mockrát neviděl. Oba rodiče páchali trestnou činností a matka se ho v jeho šesti letech vzdala. Péči o něj převzal homosexuální pár, jeho strýc s přítelem.

DVO 2: Jaký styl výchovy rodiče uplatňovali?

K určení stylu rodičovské výchovy jsem použila tři tázací otázky. První z nich se orientuje na obecné chování rodičů k dítěti, druhá se zaměřuje na nastavená pravidla v rodině a třetí se ptá na způsoby trestání.

- TO 2: Jak bys charakterizoval chování rodičů k tobě?

Odpovědi I1 i I2 se sbíhaly nadmíru kladným směrem. I1 mluvil z důvodu úmrtí otce pouze o matce, jejíž popis odpovídá velmi hodné a milující mamince se zájmem a starostlivostí o syna. Veškerou vinu za svůj aktuální stav I1 svaluje sám na sebe. I1: *„Jen já jsem byl zlej, dělal jsem problémy...Měla mě ráda, jen já jsem si to v té době nedokázal připustit.“*

I2 sám uznal, že se jeho rodiče chovali až moc hodně. Povídali si s ním a cítil, že ho mají rádi, což mu vyjadřovala hlavně matka. Vše se obrátilo ve chvíli, kdy začal brát drogy. I2: „...když jsem začal brát drogy, tak už se se mnou nebavili. Ale to jsem spíš nevěděl, jak si s nima mám povídat. Nechtěl jsem. Zajímali se o mě, ale já ani neměl žádné zájmy.“

Odpovědi I3, I4 a I5 tvoří protipól předchozím dvěma odpovědím. Matka I3 fungovala nejpřívětivěji pod vlivem drog. I3: „Byla hodná, když si dala. Když neměla, tak to bylo horší.“ Jelikož často své obydlí opouštěla, dětem nezbyvalo nic jiného než se o sebe postarat navzájem. Veškeré pokusy mezi dětmi a jejich matkou o povídání si skončily hádkou a I3 se i domnívá, že ho matka ráda neměla: „Říkala, že mě má ráda, ale nevěřil jsem jí to. Neměl jsem ten pocit, že by mě měla ráda.“

Otec I4 působil velmi přísně, i v matce, v jeho ženě, vyvolával strach, a ukládal nesmyslné rozkazy. I4: „Táty jsem se bál. Ten mi poroučel, ať za něj pracuju. Vrazil mi do ruky krumpáč a šel jsem makat, takže na mně vydělával.“ Rovněž si I4 myslí, že z rodičů ho měla ráda pouze matka, kterou mu však vzala smrt. Strýc s tetou pro něj vytvářeli spíše destruktivní prostředí. I4: „U tety a strejdy to bylo zvláštní, tam se jen chlastalo. Hlavně strejda chlastal.“

I5 se ze strany své rodiny nedočkal ani malého zájmu, o čemž svědčí i přiznání chlapce, že na péči matky o něj dohlížel soud a následně byli oba rodiče zbavení rodičovské povinnosti. Věta vyřčená I5 – „Byl jsem jen nepovedený omyl, nikdo mě nechtěl.“ – je srdcervoucí. Dále I5 odpověděl, že se mu ani u strýce nežilo klidně, což zavinilo zlé chování strýcova přítele vůči němu.

- TO 3: Jak bys popsal pravidla, která ti rodiče nastavovali?

Od I1 a I2 jsem získala významově totožnou odpověď, ze které vyplývá, že sice nějaká pravidla existovala, ale jejich dodržování nefungovalo. Oba chlapci zmínili dokonce i obdobný ukázkový příklad toho, jak to u nich probíhalo. I1: „Měl jsem přijít třeba v sedm, ale přišel jsem v jedenáct. Tak to bylo každý den.“ I2: „Já jsem šel třeba ven, ale fakt jsem se nevrátil třeba týden.“

U I3 neplatil absolutně žádný režim. Téměř to samé řekl i I4, jen to doplnil o výjimku, kdy musel snášet a plnit tátovy rozkazy. Jednalo se o rozkazy v tátův prospěch. I4 o otcovi: „Myslel jen na sebe. Nikdo jiný ho nezajímal.“

I5 si přesně nevybavuje, zda mu matka nastavovala nějaká pravidla, ale s ohledem na její celkový přístup k němu o tom pochybuje. Oproti tomu režim u strýce a jeho přítele přirovnává k vojně.

- TO 4: Co se stalo, když jsi provedl něco, co se rodičům nelíbilo?

U každého z informantů lze pozorovat odlišné chování jejich blízkých ve chvíli, kdy provedli něco špatného. I1 uvedl, že mu matka pouze vynadala. I2 sám přiznal, že na problémové situace doma scházel táta, jelikož jeho matka byla mírnější. I2: *„Když jsem se třeba vrátil po týdnu domů, tak jsem šel v klidu spát. Mamka mi moc nevynadala, nevěděla, jak na to. Snažila se to řešit, ale potřeboval jsem prostě tátu.“* Od I3 jsem se dozvěděla, že jeho matka zpočátku pouze řvala, ale ke konci jejich společného soužití se uchýlila i k trestům fyzickým. Vzpomínky I4 vykreslují jeho matku jako osobu, která nerada něco řešila a málokdy mu vynadala. Oproti tomu jeho otec dokázal pořádně zvýšit hlas. I5 musel snášet snad všechny formy pravidelného a neopodstatněného trestání ze strany strýcova přítele: *„Přítel strejdy mě trestal furt, i když jsem nic neprovedl. Vždycky si vymyslel nějaký důvod. Křičel na mě, sprostě mi nadával a občas i mlátil.“*

Shrnutí dílčí výzkumné otázky 2

Styl výchovy se dá jednoznačně určit u I1 a I2, neboť pouze u jejich rodičů jsou patrné nějaké snahy o výchovné působení. U ostatních jedinců se nabízí mluvit spíše o poruchách rodičovství. K I1 a I2 bych přiřadila liberální, shovívavý styl výchovy, protože jejich matky se k nim chovaly až nadměru vřele. Oběma chlapcům scházelo pevné vedení otce. V teoretické části jsem zmiňovala, že špatně nastavené normy a nedostatky v jejich dodržování působí jako negativní jevy v rodinném prostředí, a podívám-li se na rodiny všech pěti chlapců z hlediska nastolování pravidel, ani v jedné z nich to nefungovalo správně. I1 a I2 věděli, jakými pravidly se řídit, ale nedodržovali je, což se dá odůvodnit právě tím nadměrně liberálním stylem výchovy a nedostačujícím systémem sankcí. I3 a I4 neomezovala žádná pravidla a I5 přešel z naprosto volného režimu u jeho matky k naprosto tvrdému režimu u strýce a jeho přítele. Rodiče o něj neprojevovali zájem a oba ho postupně opustili, což rozhodně náleží mezi poruchy rodičovství. K výchově I5 u jeho strýce sedí styl autoritářský, který se vyznačuje chladností, striktností, výrazným trestáním a nejasnou a nevysvětlující komunikací. Také se mi zdá, že nadměrná přísnost strýcova přítele hraničí s poruchou rodičovství, konkrétně s týráním a zneužíváním. Rodiče I3 svým dětem neposkytovali potřebnou péči a vše napovídá tomu, že ani nechtěli. Jedná se rovněž o poruchu rodičovství, jež se projevuje nezájmem až hostilitou rodičů ke svému dítěti, v tomto případě je zapříčiněná silnou drogovou závislostí rodičů. O I4 se rodiče z důvodu narušení celého rodinného systému starat nemohli a otec očividně ani moc nechtěl. Tyto znaky opět odkazují k poruchám rodičovství. Matka zemřela a otec se opakovaně dostával za mříže. Když se pohyboval na svobodě a občas od dětí něco potřeboval, jevil se jako velmi přísný a chladný otec ukládající nemístné rozkazy. Taková charakteristika nejvíce souhlasí s popisem autoritářského stylu výchovy. Rizikový styl výchovy ho čekal i u tety a strýce, kteří holdovali alkoholu.

DVO 3: Jaká v rodině panovala atmosféra?

Na rodinou atmosféru jsem se tázala opět pomocí třech tázacích otázek. První z nich rozebírá rodinné prostředí v souvislosti s konflikty a hádkami a druhá a třetí se zajímají o to, jak se informant doma cítil a zdali se tam mohl někomu svěřit.

- TO 5: Jak bys popsal vaše rodinné prostředí v souvislosti s konflikty a hádkami?

Podle slov I1 a I2 se dá jejich rodinné prostředí v souvislosti s konflikty a hádkami charakterizovat jako relativně pokojné. Jen I2 mi oznámil výjimečné slovní hádky kvůli malichernostem během různých oslav, kdy jednání členů rodiny podporoval alkohol.

U zbylých informantů se o bezkonfliktním prostředí nedá vůbec mluvit. I3 pocíťoval, že jeho matka hádky vyloženě vyhledávala a vždy k nim prapodivnou cestou dospěla. I3: *„Kdyby to normálně někdo viděl, tak o tom snad napíše i knížku, protože my jsme se třeba bavili o louce, ale začali jsme se hádat úplně o něčem jiným.“* Podle I4 musel mít jeho otec poslední slovo, jakmile tomu tak nebylo, hádal se se všemi okolo. I k jeho pobytu u tety a strýce vinou jejich nadměrného požívání alkoholu patřily hádky. I5 svůj domov popsal jako velmi konfliktní prostředí, kde se do hrubých slovních střetů dostávali všichni se všemi a kvůli všemu.

- TO 6: Jak ses doma cítil?

I1 i I2 se doma cítili dobře. I1 svou odpověď doplnil smutnou větou: *„Ted' už se nemám na koho těšit, protože mamka před rokem umřela. Měla roztroušenou sklerózu a byla na vozíčku.“*

Ostatním informantům se doma nelíbilo. I3 ani prostředí, v němž pobýval se svou matkou a sourozenci, nevnímá jako domov. Kvůli častému stěhování zapříčiněnému nepříznivou finanční situací rodiny mu chybělo pevné zázemí. I3: *„My jsem se každý měsíc stěhovali, fakt každý měsíc, protože dluhy a tak.“* Z I5 přímo sršela nenávist vůči své rodině. I5: *„...nechal jsem se dobrovolně zavřít do ústavu. Svou rodinu už nechci nikdy vidět.“*

- TO 7: Měl ses doma komu svěřit?

I1 a I2 mohli s čímkoliv přijít za svou matkou. I1 svou odpověď více rozvinul. Říkal, že matce dával přednost před svými kamarády, ale jelikož chtěl dělat vše, co si on sám umanul, nevypadalo to tak.

I3 se sice mohl svěřit svým sourozencům, ale nedělal to, poněvadž všichni měli plnou hlavu svých starostí. I4 si dřív mohl o všem povídat se svou starší sestrou, ale to už po vyostřené hádce mezi nimi neplatí. I5 by nikoho ze své rodiny a ani ze svého okolí neoznačil jako osobu blízkou. I5: *„Nemám nikoho, koho bych měl rád.“*

Shrnutí dílčí výzkumné otázky 3

Rodinná atmosféra I1 a I2 se dá vylíčit jako relativně klidná, příjemná a bezpečná. Pro oba chlapce osobu, které se mohou vyzpovídat, představuje maminka. U I1 se tato skutečnost vztahuje bohužel pouze k minulosti, jelikož jeho maminka podlehla roztroušené skleróze. Část života trávil na vozíčku. Rodinná atmosféra se ze strany I3, I4 a I5 nedočkala absolutně žádné chvály. Zakládá se na častých konfliktech a informanti nepokládají své rodiče za vhodné osoby ke svěření se. Na místo takové osoby staví I3 své sourozence, ale nevyužíval toho, aby je nezatěžoval dalšími starostmi. I4 a jeho starší sestru dříve pojilo důvěrné pouto, které ale jedna větší hádka přetrhala. Nyní nemá rád nikoho, stejně jako I5.

DVO 4: Jakým stylem tvá rodina žila?

Životní styl rodiny určím opět pomocí třech tázacích otázek. Ty souvisejí zaprvé s trávením společného času rodiny, zadruhé s případným užíváním návykových látek ze strany rodičů a zatřetí s kapesným. Do shrnutí DVO 4 obsáhnu i pár informací vyřčených v odpovědích předcházejících, jelikož se životního stylu rodiny týkají.

- TO 8: Jak jste v rodině trávili společný čas?

Podle získaných údajů smysluplně strávený rodinný čas probíhal pouze u I1 a I2. I1 pomáhal své matce na zahrádce za Příbramí, což ohodnotil větou: „To bylo hezký.“ a I2 prohlásil, že bylo furt co dělat. Nejčastěji svůj čas trávil se sestrou, které se časem narodilo dítě, tudíž si často hrávali na hřišti. Ke společným chvílím s matkou se však také hlásí. Mnohdy s ní a psem vycházel na procházky po vesnici a sem tam si celá rodina zahrála Člověče nezlob se.

U dalších třech informantů bychom stěží hledali společné rodinné chvíle. I3 se doznal k tomu, že se se sourozenci snažili vyhýbat společnému času s matkou. Odpověď završil slovy: „*To bylo to poslední, co jsme chtěli.*“. I4 odpověděl, že se u nich zabavoval každý sám. On nejčastěji pobíhal všude možné venku a k návratu domů docházelo až v pozdních večerních hodinách. Celá rodina se sešla pohromadě pouze na různých oslavách. Od I5 jsem se dozvěděla, že ho k rodině nepojilo nic víc než společné bydlení.

- TO 9: Docházelo u některého z rodičů k nadměrnému užívání návykových látek?

Téměř u všech informantů můžeme pozorovat nadměrné užívání některých návykových látek ze strany pečujících osob. Pouze matka I1 se v přítomnosti syna žádnou závislostí nevyznačovala. Až v době, kdy syn odešel do ústavu, začala kouřit cigarety.

Podle údajů I2 bral kdysi jeho otec pervitin, ale teď ho naopak nesnáší. Jeho máma se občas v přiměřené míře napije piva nebo vína. Rodiče I3 se topí v závislostech na tvrdých drogách. I3: „*Otec herák. Matka pervitin a vlastně všechno, co se našlo.*“. I4 mi sdělil, že u nich všichni konzumují alkohol a u strýce to byl alkoholismus. I5 na tuto otázku nezná přesnou odpověď, ale v souvislosti s matkou si vybavuje cigarety a někdy i láhev vína. Jeho strýc s přítelem kouřili cigarety.

- TO 10: Dostával jsi pravidelné kapesné, nebo jsi ho nedostával?

Jen v odpovědi I1 zaznělo, že získával pravidelné kapesné. To pro něj znamenalo 200 Kč na každé dva dny. On sám to okomentoval větou – „*To bylo na klid.*“ – a přiznal i nelegální cestu obstarávání peněz. I1: „*...na nákup různých látek jsem si peníze dokázal udělat i jinak...jakoby krádežema.*“ Mimo pravidelného přísunu kapesného mu toho matka dost kupovala – oblečení, jídlo, pití, hračky a elektroniku. Nakonec v odpovědi I1 podotkl, že on sám si šetřil nejen na nákup drog, ale také na oblíbený skate.

I2 odpověděl, že dokud nezačal brát drogy, občas nějaké peníze od rodičů dostal. I2: „*...pak už mi nedávali nic. Já jsem většinou všechny peníze využíval na drogy.*“ Doteď mu však obstarávají vše materiální, co potřebuje. Na svou situaci ohledně kapesného nahlíží pozitivně. I2: „*Jsem spokojený, že mi nedávají kapesný, protože aspoň nemám ten chtíč jít pro drogy.*“

I3 tvrdil, že u něj pravidelné kapesné neexistovalo. Řešil to tak, že si pro sebe ponechával zbylé koruny z nákupů, na které chodíval. I3: „*...když jsem šel třeba koupit do krámu rohlíky, tak jsem posbíral šest korun sem, šest korun tam. Prostě, co mi zbylo.*“ Když ale matku o něco potřebného požádal, snažila se to přinést.

I4 i I5 také nedostávali pravidelné kapesné. I4 uvedl, že si musel o peníze říkat, a ne vždy mu bylo vyhověno. Důležité věci mu však rodina zajistit dokázala, a to buď koupí, nebo zděděním po jeho sourozencích. Podle slov I5 u něj zisk peněz nepřipadal v úvahu téměř nikdy. Šlo to jen v případě, když sháněl něco nezbytného.

Shrnutí dílčí výzkumné otázky 4

Životní styly rodin I1 a I2 působí s ohledem na ostatní informanty téměř bezproblémově. Členové rodiny se společně dokázali smysluplně zabavit a I1 dokonce v rámci členů rodiny nepřicházel do kontaktu s nikým, kdo nadměrně užívá jakoukoliv návykovou látku. Tím se nemůže pyšnit I2, jelikož jeho otec si v minulosti prošel užíváním pervitinu, ale naštěstí se z toho dostal. Výše kapesného pro I1 sahala možná až k moc vysokým hodnotám, činila 200 Kč na každé dva dny, plus mu toho matka dost kupovala. I2 se z pravidelného obnosu peněz radovat nemohl, ale sem tam od rodičů něco dostal, a to nejen peníze, ale i materiální věci. Rodiny I3, I4 a I5 žily pro vývoj dítěte naprosto katastrofálním stylem. Ke společně strávenému času nedocházelo, u I4 jen výjimečně na různých oslavách a I3 se dokonce společnému času s matkou, vzhledem k jejímu chování, bránil. Oba jeho rodiče silně ujíždí na tvrdých drogách, matka na pervitinu a prakticky na všem, co sežene, a otec na heroinu. Ocitají se v tíživé finanční situaci a kvůli dluhům se často stěhují, proto na I3 nepřipadala ani malá výše kapesného. Rodina I4 ráda pije alkohol, u jeho strýce to však přesahuje meze přípustnosti. U I5 se kvůli krátkému času vedle matky vyskytují vzpomínkové mezery na její vztah k návykovým látkám, ale v paměti mu naskočily cigarety a občas láhev vína. Jeho strýc s přítelem pravidelně kouří cigarety. Když I4 i I5 chyběla nějaká nezbytně důležitá věc, rodiny se jim snažily vyjít vstříc. Pravidelné kapesné se však nezavedlo, přičemž u I4 si bylo třeba o peníze říkat, a ne vždy se jeho žádost vyplnila, a u I5 kapesné nebylo nikdy.

4.4 Závěr průzkumu

Svou výzkumnou činností jsem dospěla k závěru, že rodinné prostředí se rozhodně podílí na vzniku alkoholové a drogové závislosti mládeže. Každý z mých informantů musel ve svém rodinném prostředí čelit nejedné hrozbě. Někteří informanti by se mi možná snažili vinu rodiny vyvrátit (I1, I2), ale já tam ty velké nedokonalosti vidím. Všech pět rodin bych označila za dysfunkční či dokonce afunkční. Každému informantovi níže věnuji krátký odstavec, v němž se pokusím shrnout ty nejzásadnější rodinné chyby.

U I1 jako nejvíce problémové spatřuji mírnou výchovu matky nepodpořenou z důvodu otcovy smrti mužským vedením a také nadměru vysoké kapesné. Řekla bych, že matka na syna nestačila, čemuž se vzhledem k jejímu závažnému onemocnění končícímu smrtí nemůžeme divit. Možná pak ono úmrtí matky a uvědomění si jejího hodného chování syna přimělo k výčitkám a svádění veškeré viny za jeho problémové chování na sebe.

U I2 drogovou kariéru mohl nastartovat rozvod rodičů, kvůli kterému na chlapce nejvíce působila až moc hodná matka, která si nevěděla rady s nastavováním pravidel a uplatňováním sankcí. Ani drogová minulost otce celé situaci nepomáhala.

U I3 úskalí spočívá v silné drogové závislosti rodičů, která vyvolává celou řadu dalších problémů. Jedná se o absolutní nezájem otce o děti, o přenášení výchovných povinností matky na starší sourozence, o neustálé konflikty, nepříznivou finanční situaci a časté stěhování.

I4 pochází z šesti dětí. Po smrti matky byl vystavován působení přísného otce, kriminálního, ze kterého šel strach a který nesmyslně všem ve svůj prospěch rozkazoval. Chlapec se na nějakou dobu přestěhoval ke svému strýcovi s tetou, kde bylo na denním pořádku popíjení nadměrného množství alkoholu. Rodinné prostředí se vyznačovalo častými konflikty, absencí společného času členů rodiny a emočním chladem.

Problematicky se u I5 jeví to, že se nenašla žádná milující osoba se zájmem o něj. Oba rodiče páchají trestnou činnost a svého syna se v jeho šesti letech zcela vzdali, přičemž otec ho viděl jen párkrát v životě. Dále se o chlapce staral strýc se svým přítelem, kde dítě muselo snášet velmi konfliktní, emočně chladné a všemi, bohužel i fyzickými, způsoby trestající prostředí.

Můžeme si všimnout, že rodiny informantů se vykazují znaky jako:

- Přísná výchova (I4, I5), nebo naopak velmi liberální (I1, I2) a zanedbávající přístup (I3, I4, I5)
- Neúplnost rodiny (I1, I2, I3, I4, I5)
- Rozvod (I2)
- Vysoká výše kapesného (I1)
- Chudoba (I3)
- Časté stěhování (I3)
- Špatně nastavené normy a nedostatek v jejich dodržování (I1, I2, I3, I4, I5)

- Nízký rodičovský zájem o děti – absence společného času členů rodiny (I3, I4, I5)
- Výrazně trestající prostředí (I5)
- Otevřené konflikty (I3, I4, I5)
- Velký počet dětí (I4)
- Anomální osobnost rodiče (I2, I3, I4, I5) – Švarcová (2009 in Kraus, 2014) jako obzvlášť ohrožené osoby deviantním chováním spatřuje děti alkoholiků (I4), toxikomanů (I2, I3), asociálních jedinců, jedinců s poruchou osobnosti nebo emočně chladných rodičů (I3, I4, I5).

S ohledem na kapitolu teoretické části s názvem Rodina jako příčinný faktor sociálních deviací nám vychází, že výše uvedený sled znaků se řadí mezi faktory působící rizikově na vznik deviantního chování mladého jedince, tedy i na vznik alkoholové a drogové závislosti.

U všech pěti případů se mi potvrdilo špatné rodinné zázemí, což však neznamená, že se dítě nemůže stát alkoholově či drogově závislé v takové rodině, která i po hlubším poznání vystupuje jako funkční. Rodina však v této problematice představuje základ, od kterého se odvíjí víc, než si dokážeme představit, proto se držím domněnky, že čím lépe rodina funguje, tím více se vytrácí riziko propadnutí se k závislostnímu chování. Takové riziko však zcela nevymaže ani vzorový příklad rodiny, jelikož nás kromě rodiny ovlivňuje spousta dalších činitelů, jako je např. škola, vrstevnické skupiny, sociální sítě či média. Ale zastávám názor, že správné fungování rodiny připívá k vyšší odolnosti vůči ostatním negativním vlivům okolí.

Závěrem mé návštěvy na Oddělení pro děti ohrožené závislostmi a drogově závislé Výchovného ústavu Husův domov jsem jednomu z vychovatelů položila otázku, jestli už se stalo, že v ústavu převychovávali dítě i z naprosto fungující rodiny. Dostala jsem odpověď, že na tuto otázku se nabízí další otázka, co znamená pojem funkční rodina. V ústavu pobývali i kluci z rodin, které působí „na oko“ funkčně, ale ve skutečnosti by se v nich našlo také plno chyb. Příkladem může být bohatá rodina, kde rodiče pracují na vysokých pozicích a hodně toho během svého života dokázali. To samé očekávají i od svých dětí a kladou na ně nepřiměřeně vysoké nároky. Zároveň o dětech nemusí mít dostatek přehledu, protože jim jejich práce ubírá příliš času. Vychovatel se se mnou podělil o případ, kdy u nich skončil syn vysokoškolských profesorů.

Závěr

V mé bakalářské práci s názvem Vliv rodiny na vznik alkoholové a drogové závislosti mládeže jsem se primárně věnovala problematice rodinného působení a jeho dopadu na vznik alkoholové a drogové závislosti dospívajících osob.

První kapitola pojmenovaná jako Charakteristika rodiny kromě obecných definic, typů a funkcí rodiny proniká i do současných trendů rodin. V návaznosti na druhou kapitolu jsem dospěla k nemilé skutečnosti, že současné podoby rodin otevírají vrátka rizikovému vývoji dětí. Jedná se např. o trendy jako neúplné a rozvedené rodiny, kolísavá stabilita rodiny, zpeněžování dětí, slabé pouto mezi členy domácnosti a čím dál tím více přibývá domácností pohybujících se v nižších příjmových pásmech, nebo naopak rodin žijících v luxusu.

Druhá kapitola nese název Rodina jako příčinný faktor sociálních deviací, a jelikož tvoří jádro práce, kterého jsem se držela při realizaci praktické části, zopakují zde, na jakých podkapitolách se staví. Jde o Plnění rodičovských funkcí a poruchy výchovy, Vzorce rodičovských stylů, Další rizikové faktory v rodině a Rizikové zvyky v rodině.

Třetí, a tedy poslední kapitolu teoretické části, jsem nadepsala Charakteristika závislostí, v níž mimo jiné nahlížím na oblast alkoholu, nelegálních drog a zneužívání těchto látek českou mládeží. V této části jsem podotkla, že marihuana, pervitin a heroin se prezentují jako nejfrekventovanější drogy, což se potvrdilo i v praktické části u mé skupinky informantů. Pouze závislost na heroinu se neobjevila ani u jednoho z nich, ale v souvislosti s návykovým chováním rodičů informantů o ní zmínka padla. Kapitola končí pohledem na to, jaké zásady prevence závislostí by se v rodině měly praktikovat.

V praktické části jsem metodou rozhovoru s drogově a alkoholově závislími dospívajícími chlapci získávala informace o jejich rodinném prostředí. Následně jsem podle poznatků osvojených při vypracovávání teoretické části usuzovala, zdali se právě rodiny mého výzkumného vzorku jeví jako rizikový faktor vzniku drogové a alkoholové závislosti dotazovaných informantů. Každá rodina v dosti zásadních věcech selhávala, takže můžu konstatovat, že v mém výzkumu vyšel stoprocentní podíl rodiny na závislostním chování mládeže. Musím však uznat, že se můj průzkum skládal pouze z extrémních případů, kde se problémy daly najít téměř hned. Z důvodu velké specifčnosti cílové skupiny mého zaměření se mi však nepodařilo nalézt rozsáhlejší výzkumný vzorek. Proto by do budoucna nebylo od věci pokusit se obstarat více potřebných zdrojů, aby došlo k rozboru různorodých rodin. Třeba by se mezi nimi našla alespoň jedna rodina, již by se vina za deviantní chování jejího mladého člena nedala jasně prokázat.

Touto prací jsem chtěla zdůraznit důležitost vlivu rodiny na chování, jednání a prožívání mladých členů a upozornit na to, v jakých sférách rodinného působení mohou nastat ty nejzásadnější hrozby pro rozvoj deviací nedospělých jedinců. Myslím si, že to vše má práce jasně ukazuje. Stát se rodičem zároveň znamená převzetí té největší dávky zodpovědnosti za výchovu dětí. Právě rodiče formují jedince tou nejintenzivnější silou a chybovat se dá opravdu ve spoustě sférách. Tyhle věty mohou odrazovat od odhodlání stát se rodičem, což rozhodně není mým záměrem. Věřím tomu, že s láskou ke svému dítěti, zájmem o něj a vědomím, že každý extrém způsobuje nežádoucí jevy, se může jít správným směrem. Říká se, že když se chce, všechno jde. Od spousty lidí jsem slyšela, že jim příchod dítěte zcela obrátil život k lepšímu. A tímto povzbudivým sdělením ukončuji svou práci.

Seznam použitých zdrojů

Literatura

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Grada, 231 s. ISBN 978-80-247-5046-0.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011. 256 s. ISBN 978-80-247-2798-1.

HAJNÝ, Martin. *O rodičích, dětech a drogách*. Praha: Grada, 2001. 133 s. ISBN 80-247-0135-9.

HARTL, Pavel, Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2009. 774 s. ISBN 978-80-7367-569-1.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4., přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. 437 s. ISBN 8026209826.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. 285 s. ISBN 80-7178-535-0.

KRAUS, Blahoslav. *Životní styl současné české rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015a. 246 s. ISBN 978-80-7435-544-8.

KRAUS, Blahoslav. *Sociální deviace v transformaci společnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015b. 210 s. ISBN 978-80-7435-575-2.

KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 157 s. ISBN 978-80-7435-411-3.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

LAŠEK, Jan. *Čtyři pohledy na rodinu*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 112 s. ISBN 978-80-7435-531-8.

MADAR, Zdeněk. *Slovník českého práva*. 3., rozšířené a podstatně přepracované vydání. Praha: Linde, 2002. 2 sv. ISBN 80-7201-377-7.

MALINA, Jaroslav. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009. 303 s. ISBN 978-80-7204-560-0.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2008. 271 s. ISBN 978-80-7367-368-0.

NEŠPOR, Karel a Ladislav CSÉMY. *Léčba a prevence závislosti: příručka pro praxi*. Praha: Psychiatrické centrum, 1996. 199 s. ISBN 80-85121-52-2.

NEŠPOR, Karel. *Vaše děti a návykové látky*. Praha: Portál, 2001. 157 s. ISBN 80-7178-515-6.

NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2003. 151 s. ISBN 80-7178-831-7.

PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. 2 sv. ISBN 80-7184-164-1.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2009. 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

SKÁLA, Jaroslav. *Závislost na alkoholu a jiných drogách*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1987. 206 s. ISBN 08-077-87.

SVOBODA HOFERKOVÁ, Stanislava, Blahoslav KRAUS a Václav BĚLÍK. *Sociální patologie a prevence pro studenty učitelských oborů*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2017. 146 s. ISBN 978-80-7435-686-5.

Internetové zdroje

Press centrum. Čeští teenageři užívají návykové látky stále méně, ukazují výsledky české části mezinárodní studie ESPAD. In: *Drogy-info* [online]. Copyright 2020 [cit. 2021-12-03]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/article/press-centrum/cesti-teenageri-uzivaji-navykovye-latky-stale-mene-ukazuji-vysledky-ceske-casti-mezinarodni-studie-espad/>.

PODANÁ, Zuzana. Mládež a alkohol. *Vesmír* [online]. 2013, 92 (6) [cit. 2021-12-03]. Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2013/cislo-6/mladez-alkohol.html>.

PRESL, Jiří. *Drogy: poznej svého nepřítele* [online]. 2., přepracované vydání. Praha: Medea kultur, s. r. o., 2012. 27 s. [cit. 2022-01-17]. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/doc/drogy-poznej-sveho-nepriatele-2012.pdf>.

Státní zdravotní ústav. Dá se pít alkohol s mírou?. In: *Státní zdravotní ústav* [online]. Copyright 2007 [cit. 2022-01-15]. Dostupné z: <http://www.szu.cz/tema/podpora-zdravi/da-se-pit-alkohol-s-mirou>.

Substituční léčba. Rozdělení drog. In: *Substituční léčba-veřejnost* [online]. Copyright 2022 [cit. 2022-01-17]. Dostupné z: <https://www.substitutni-lecba.cz/rozdeleni-drog>.

ÚZIS ČR. F10-F19-Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním psychoaktivních látek. In: *10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí* [online]. 2021 [cit. 2021-11-23]. Dostupné z: <https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/F10-F19>.

Univerzita Palackého v Olomouci. Psychologové UP upozorňují na nárůst delikventního chování českých adolescentů. In: *Univerzita Palackého v Olomouci* [online]. 2017 [cit. 2021-12-03]. Dostupné z: <https://www.upol.cz/nc/zpravy/zprava/clanek/psychologove-up-upozornuji-na-narust-delikventniho-chovani-ceskych-adolescentu-1/>.

Výchovný ústav Husův domov a školní jídelna. Oddělení pro děti experimentující s návykovými látkami a drogově závislé. In: *Husův domov* [online]. Copyright 2011 [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: <http://www.husuvdomov.cz/poklad.html>.

Přílohy

Příloha A: Scénář polostrukturovaného rozhovoru

Úvod

Dobrý den, jmenuji se Aneta Bednářová a hned úvodem navrhnou, jestli bychom si mohli tykat. Studuji obor Sociální patologie a prevence na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové a píšou bakalářskou práci na téma Vliv rodiny na vznik alkoholové a drogové závislosti mládeže. Rozhovory s tebou mi budou sloužit jako podklad pro mou praktickou část práce, která především zjišťuje, zdali se rodinné prostředí podílí na vzniku drogové a alkoholové závislosti mládeže. Rozhovor uskutečníme jen za podmínky, že s ním budeš souhlasit. Slibuji naprosté zachování tvé anonymity a to, že po tobě nebudu vyžadovat odpovědi na pro tebe nepříjemné otázky. Nemusíš odpovídat na vše. S tvým souhlasem bych si náš rozhovor ráda nahrávala na mobilní zařízení, aby následně došlo k přesnému písemnému přenosu dat do mé práce. Nahrávky neuslyší nikdo jiný mimo mě. Jestliže nemáš žádné dotazy, rozhovor může začít.

Obecné otázky

Rozhovor jsem započala obecnými otázkami, aby se informanti co nejvíce uvolnili a cítili se v mé přítomnosti co nejlépe. Tyto otázky v mé práci nerozebírám.

Tazatelské otázky

- TO 1: S kým jsi žil?
- TO 2: Jak bys popsal chování rodičů k tobě?
- TO 3: Jak bys popsal pravidla, která ti rodiče nastavovali?
- TO 4: Co se stalo, když jsi provedl něco, co se rodičům nelíbilo?
- TO 5: Jak bys popsal vaše rodinné prostředí v souvislosti s konflikty a hádkami?
- TO 6: Jak ses doma cítil?
- TO 7: Měl ses doma komu svěřit?
- TO 8: Jak jste v rodině trávili společný čas?
- TO 9: Docházelo u některého z rodičů k nadměrnému užívání návykových látek?
- TO 10: Dostával jsi pravidelné kapesné, nebo jsi ho nedostával?
- TO 11: Kolik ti je let?
- TO 12: K jaké látce sis vytvořil závislost?

- TO 13: V kolika letech ses stal závislý?

Závěr

To je z mé strany vše. Jestli tě k tématu práce ještě cokoliv jiného napadá, dávám ti prostor k vyjádření. Pokud ne, tak ti mockrát děkuji za tvůj čas a ochotu být součástí mé práce, moc mi to pomohlo. Měj se hezky, ahoj.

Příloha B: Přepis rozhovoru č. 3 (I3)

TO 1: S kým jsi žil?

- *„To je takový ošemetný, protože já jsem byl umístěn do ústavní výchovy od čtyř let, ale během té doby jsem se stihl vrátit dvakrát do péče zpátky k matce. Takže bych řekl, že primárně s matkou, protože otec byl na všech místech, jenom ne doma. Viděl jsem se s ním, ale nikdy nebyl ve stavu, že by se s ním dalo mluvit. Chyběl mi táta, ale můj otec nikdy nebyl táta. Neměl zájem. Otec s matkou se vidali, protože oni jsou oba toxikomani. Už nějakých dvacet let. Jsou v tom hluboko potopení. Měli úplně jiný priority než svoje děti.“*

TO 2: Jak bys popsal chování matky k tobě?

- *„Byla hodná, když si dala. Když neměla, tak to bylo horší. Ale většinou to schytávali sourozenci. Když já jsem něco potřeboval, třeba najíst nebo tak, tak pro to posílala mé starší sourozence. Oni mě vlastně vychovávali. Matka věčně furt někde courala. Když si se mnou povídala, tak to pokaždý skončilo hádkou. Říkala, že mě má ráda, ale nevěřil jsem jí to. Neměl jsem ten pocit, že by mě měla ráda.“*

TO 3: Jak bys popsal pravidla, která ti matka nastavovala?

- *„Neměl jsem žádný režim.“*

TO 4: Co se stalo, když jsi provedl něco, co se matce nelíbilo?

- *„Když jsem něco proved, tak mě seřvala. Nejdřív mě nemlátila, to až potom ke konci.“*

TO 5: Jak bys popsal vaše rodinné prostředí v souvislosti s konflikty a hádkami?

- *„Mám pocit, že moje matka vyloženě hádky vyhledává, že jí to baví. Kdyby to normálně někdo viděl, tak o tom snad napíše i knížku, protože my jsme se třeba bavili o louce, ale začali jsme se hádat úplně o něčem jiným. V průběhu toho tématu dokázala přijít k tomu, k čemu chtěla.“*

TO 6: Jak ses doma cítil?

- „Špatně. Já jsem nikdy neměl doma. Kdybychom žili v jednom domě, tak bych tam možná strávil dohromady tři nebo čtyři roky života. My jsme se každý měsíc stěhovali, fakt každý měsíc, protože dluhy a tak. Takže jsem nikdy neměl pevný zázemí.“

TO 7: Měl ses doma komu svěřit?

- „Měl, sourozencům, ale nedělal jsem to, protože všichni měli svých starostí až až.“

TO 8: Jak jste v rodině trávili společný čas?

- „Se sourozenci spolu. Všechn volnej čas, co šel, jsme netrávili s matkou. To bylo to poslední, co jsme chtěli.“

TO 9: Docházelo u některého z rodičů k nadměrnému užívání návykových látek?

- „Otec herák. Matka pervitin a vlastně všechno, co se našlo.“

TO 10: Dostával jsi pravidelné kapesné, nebo jsi ho nedostával?

- „No, jako že bych každý měsíc desátého dostával třeba čtyři stovky, to neexistovalo. Ale když jsem šel třeba koupit do krámu rohlíky, tak jsem posbíral šest korun sem, šest korun tam. Prostě, co mi zbylo. Když jsem si ale o něco řekl, tak to vždycky přinesla. Nebo ne vždycky... snažila se, a když to šlo, tak to přinesla.“

TO 11: Kolik ti je let?

- „Sedmnáct“

TO 12: K jaké látce sis vytvořil závislost?

- „Nepovažuji se za závislýho. Jsem požívač alkoholu, mám ho rád. Rád pařím, ale v takovejch těch mezích normy, kdy s kamarádama jdu po škole na pivo, když jsem ještě chodil do školy, teďka momentálně po práci. Nebo si doma u televize otevřu pivo, víno s někým. Ale žádný takový, že bych jako nevstal bez šesti panáků vodky.“

TO 13: V kolika letech jsi začal popíjet alkohol?

- *„Mě bylo čerstvě patnáct, když byla ta první korona bomba, a to jsme všichni chodili chlastat, to jsme nedělali nic jinýho. Takže kolem patnácti.“*